ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №3 (67) (сакавік)

www.lit-bel.org www. novychas. org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

ДЫСКУРС

АРХЕТЫПЫ. СВЯТАСЦЬ БЕЛАРУСАЎ СЁННЯ

Алесь МІКУС, naviny.by

Цягам мінулага года даводзілася памногу бываць і ў Вільні, і ў Маскве. І заўважылася рэзкая перамена ва ўласным настроі.

Апынаешся ў зусім іншым прасторавым асяроддзі — і тваё думкі раптам шыхтуюцца, святлее настрой, праясняюцца намеры. Апроч іншага, гэта дазваляе зірнуць іншымі вачыма на тое, адкуль прыехаў… Гледзячы знутры Беларусі, гэтак не праясняецца.

Такім чынам, якія мы? Ашалелыя, вывернутыя, перабольшаныя, выкрыўленыя?

Ашалелыя

Вось насуперак афіцыйнаму дыскурсу пра «набившую оскомину» памяркоўнасць кампанія «Будзьма беларусамі!» проціпаставіла слоган пра шалёны народ. Цікава, што ў Летуве з пачыну прэм'ер-міністра Кубілюса пэўны час таму з'явіўся слоган пра «мужны народ». Па-літоўску — drąsi tauta, ад drąsus — «мужны, смелы». Літаральна гэта значыць: «які прадзіраецца». І гэта адпавядае памкненням цяперашняй Летувы — прадзерціся ў свет, з якога, на іх думку, іх вынялі. Вось, Летува прадзіраецца, а Беларусь — шалее.

З ироніяй было гэта выбрана або з чыстым сэрцам? Шал — гэта такі стан, які нікуды не накіраваны. Гэта як ваўчок, які круціцца на адным месцы. Шал дзярэ знутры, але нікуды не прыводзіць, нікуды не вядзе і нічога не хоча. Летува цярэбіць («дзярэ») сабе дарогу, а Беларусі — дзярэ нутро. Хтосьці робіць, а з кімсьці робяць. Летува робіць, а з Беларуссю нешта творыцца. Беларусь шалее. Беларусь шалёная. «Шалёны народ — беларускі народ»… Шал — гэта калі не ведаеш, што рабіць, а нечага хочацца. Або нечага нельга, не дазваляюць, забаронена. Тады шал, тады ашалелыя. І збольшага таму бяскрыўдныя.

Вывернутыя

Беларусь называюць апошняй дыктатурай Еўропы. Або нават чорнай дзіркай Еўропы. Апошняя дыктатура пасярэдзіне Еўропы, у самым сэрцы Еўропы. Беларусь проціпастаўленая Еўропе. А чаму?

Вось калі ўзяць мех ад дуды. Калі робяць дуду і ўжо маюць казячую скуру, злупленую з казы «панчохай» (без разрэзу), дык гэты скураны мех выварочваюць, каб поўсць аказалася ўнутры. А звонку каб скура была тым бокам, які ў жывой казы «глядзеў» на яе вантробы. Дык вось, Еўропа — як жывая каза з поўсцю навонкі. Гэтая поўсць (мноства валасінак) — яе культура. Мноства ўсяго, разнастайнасць, багацце субкультуры, выбар. Гэтыя валасінкі «культуры» дзесь вытыркаюцца, дзесь зваляныя ў каўтун, дзесь заляпаныя, дзесь роўныя. Гэта культура, яна такая…

А якая Беларусь?

А Беларусь — вывернутая. Культура пахаваная, а звонку пазіраюць гладкія формы. Парадак, аднастайнасць, адназначнасць. Нуль культуры. Голы парадак. Голы шкілет, каркас. Голая ўлада, ні на што не абапертая. Тут не цэняцца рэчы культуры, іх прапускаюць праз сябе ўмомант, праглынаюць і адразу ж вырыгваюць. У лепшым разе — наляпваюць нейкі цэтлічак, каб больш да яго не вярнуцца. Жывой культуры тут не прымаюць, бо баяцца яе непрадказальнасці. Тым часам менавіта «жывая культура» — сінонім еўрапейскасці.

Перабольшаныя

З некаторага часу беларусы ўсе як адзін пачалі нагадваць таго, хто адзіны аддае тут загады. Гэта перайшло ў побыт, у дробязі. Найперш гэта заўважна ў тых, хто вытыркаецца публічна. Перабольшана гавораць пра сябе, ужываюць слова «я». Накшталт «спел я ох..нно». Часам тое, пра што гаворка, яшчэ толькі ў задумах, плануецца, а ўжо воз ставіцца паперад: гэта будзе выдатна, цудоўна, найлепей, ніхто так яшчэ не рабіў, усе раты разявяць. Сябе перабольшваюць, пераацэньваюць, ставяць самі сабе ацэнку. Гавораць пра сябе, а калі пра іншых — звычайна крытыкуюць ці ганяць (спачатку калегаў, потым канкурэнтаў, потым амерыканцаў і ўрэшце жыдоў).

Чаму? Ад незадаволенасці наяўным, ад свербу, ад імкнення кудысьці. Пры чым тут галоўны камандзір? Варта ўзгадаць фразу «Беларусь для меня пройденный этап». Памкнуўся быў на Расію, толькі там загарадзілі дарогу. А калі б атрымалася — праз нейкі час пачулі б «и Россия для меня уже, знаете, пройденный этап». Чаму? Бо ў маленстве не было таго, хто б ставіў зверху планку. Звычайна, гэта бацька. Ён ставіць рамкі безупыннаму росту, вызначае кірункі і абмежаванні.

Выкрыўленыя

Тое, што робіцца ў Беларусі, нагадвае расліну, якая ўперлася ў нейкую столь. Яна расла, а потым верхалінкі ўперліся і, каб расці далей, мусілі ісці ўбок, выкрыўляцца. Нейкія атожылкі, можа, пачынаюць расці ўніз — такое здараецца, такое можна часам бачыць у нейкіх прыродных месцах. Гэта ў сферы творчасці, у сферы культуры. У сферы зносінаў, асабліва публічных.

Беларусы з розных сфер, што належаць да «надбудовы», ужо даўно дараслі да нейкай столі і мелі б перайсці на нейкі новы, наступны этап свайго нармальнага развіцця (мастакі, пісьменнікі, музыкі, культуролагі, палітыкі, журналісты, тэатралы, мысляры, дый бізнесоўцы таксама). А гэтага пераходу ўсё няма і няма.

Чаго менавіта няма? Уключэння ў асэнсаванне таго, што адбываецца навокал у свеце. Цяперашні свет складаны і шматстайны — цікавы, і асэнсоўваць гэта, шнур за шнуром, — таксама цікава, пагатоў быць у гэта адначасова і ўключаным. Замест гэтага сварацца (паглядзіце, як усе ўжо тут перасварыўшыся). Або лічаць зоркі ў небе (праектаў уладкавання свету развялося!) ці каменьчыкі пад нагамі (гісторыя, этніка). Партыя хрысціянаў, узбуялы этнаграфічны рух… Цяперашні беларус не глядзіць вочы ў вочы, ён глядзіць убок. Ці ўверх, ці долу. Або наваt у сваё нутро. Тое ж пра эмоцыі, пра мараль, пра ўласную думку.

Замест высноў

Дзіўна: усе гэтыя чатыры пункты як улітыя адпавядаюць знакамітым тутэйшым архетыпам, што дайшлі да нас з глыбокай архаікі.

Шалёныя? Дык гэта пра ваўкалакаў, людзей ваяўнічага шалу, экстазу. У Герадота ёсць звесткі пра народ неўраў, што раз на годператвараўся ў ваўкоў. Тыя неўры жылі дзесь тут…

Вывернутыя? Гэта, сапраўды, пра дуду. Дударскім краем называлі раней Беларусь, разам з прылеглымі тэрыторыямі…

Выкрыўленыя? Гэта пра старажытных жрацоў-крэваў-крывісаў, ад якіх, як лічаць, пайшла назва буйнога племя крывічоў. Маскоўскі навуковец Тапароў называў таму крывічоў «народам жрацоў». Тыя жрацы перадавалі волю старых багоў не проста, а «крыва», іншасказальна.

Перабольшаныя? Гэта, відаць, пра родную «крывічам-жрацам» тэму святасці. Слова «святы» ў індаеўрапейцаў значыла «тое, што набухае, павялічваецца» (расліны — святыя, чалавек — святы, улада — святая). Што можа расці — тое і святое.

Вось такі нечаканы ўсплывае ракурс. З аднаго боку, ён можа асцюдзіць тых, хто абагаўляе нашую архаіку (бо паказвае, здаецца, яе сучасныя формы, якія надта спецыфічныя), а з іншага — неяк мо' залагодзіць тых, хто разгублена глядзіць на ўсе гэтыя дзівацтвы ў цэнтры цывілізаванай Еўропы. У кожным разе вось такія, здаецца, мы сёння, а вось такая, што пэўна, наша найдаўнейшая мінуўшчына.

СУПОЛЬНАСЦЬ

ПАКАЛЕННЕ СВАБОДЫ

Што аб'ядноўвае, а што дзеліць палякаў і беларусаў? Адказаў на гэтае пытанне шукалі ўдзельнікі сцэнічных чытанняў дзеятвораў у кавярні «Pod Blaszanym Kurem».

Фота picasaweb.google.com
Віталь Воранаў — госць вечарыны

Хоць у наш час джынсы — гэта ўжо звычайнасць, у савецкі час яны былі адзнакай заможнасці і сведчылі пра блізкія кантакты з захадам. Нашэнне нагавіцаў з арыгінальнага матэрыялу (не мясцовых падробак) было своеасаблівым сімвалам. Яго характар на прыкладзе Беларусі на пачатку сакавіка прадставіла тэатральная суполка Melancholikot падчас сцэнічнага чытання п'есаў у кавярні «Pod Blaszanym Kurem». Падзея стала часткай мерапрыемстваў, якія праходзілі ў межах Фестываля Беларускай Культуры, зладжаных студэнтамі Навуковага Кола Усходазнаўства UAM.

Першым быў прэзэнтаваны дзеятвор «джынс». Госці маглі пабачыць п'есу, якая выяўляла рэчаіснасць маладога пакалення ў ізаляванай Беларусі. Дзяржава, у якой усё яшчэ захоўваецца кіраванне савецкага тыпу, розным чынам абмяжоўвае свабоды сваіх грамадзянаў. Джынсы для многіх становяцца сімвалам свабоды...

Апошнюю сцэну Melancholikot дапоўніў творам, выкананым на піяніна адной з актарак. Сцэнар п'есы быў напісаны ў 2007 годзе Міколам Халезіным, беларускім драматургам і журналістам. Ён вядомы таксама як адзін з заснавальнікаў Беларускага вольнага тэатра.

У другой пастаноўцы Melancholikot прэзентаваў «Плошчу» Віталя Воранава.

Пасля заканчэння інсцэнізацыі абылася сустрэча з аўтарам, які распавёў пра сітуацыю ў Беларусі і прэзентаваў беларускія кніжкі, што выйшлі ў Польшчы дзякуючы грамадскай падтрымцы і выдавецтву «Белы Крумкач».

«Падобныя мерапрыемствы, якія закранаюць праблематыку Беларусі, маюць велізарнае значэнне, — адзначыў пасля чытанняў сайт www.mmpoznan.pl. — Для беларусаў, асабліва для тых, якія з'яўляюцца ізгоямі ў сваёй уласнай краіне, гэта магчымасць самарэалізацыі і прэзентацыі праблемаў краіны, убачаных сваімі вачыма. Для нас, палякаў, гэта нагода пазнаёміцца з краінай, якой не ведаем, хоць жывем з ёй амаль што «праз сцяну»».

Рафал Віхневіч

СТАГОДДЗЕ ПАЛЕСКАГА ЛЕТАПІСЦА

Сто гадоў таму — 13 сакавіка 1912 года — у Місяцічах, што пад Пінскам, у шляхецкай сям'і нарадзіўся Федар Шаламіцкі, які пад псеўданімам Федар Одрач стаў украінскамоўным пісьменнікам, аўтарам шматлікіх аповесцяў, нарысаў і кніг успамінаў.

Удзельнік украінскага нацыянальна-вызвольнага руху, выпускнік Віленскага ўніверсітэта, ён настаўнічаў на Піншчыне. Пасля арышту і дэпартацыі Саветамі сям'і нявесты Федар Одрач праз Карпаты ўцёк з СССР — і стаў непрымірымым праціўнікам бальшавіцкага рэжыму.

Пасля Другой сусветнай вайны ён жыў у Канадзе. У яго творах выпісана маляўнічая карціна Палесся сярэдзіны XX стагоддзя.

Як паведаміў украінскі блог Берасцейшчыны і Піншчыны, украінская суполка «Берагіня» прасіла мясцовыя ўлады дазволіць ушанаваць памяць пісьменніка мемарыяльным знакам: у Місяцічах яшчэ захаваўся дом, у якім нарадзіўся Федар Одрач. 7 сакавіка быў атрыманы адмоўны адказ. У дадатак, паведамілі прадстаўнікі ўкраінскай дыяспары ў Беларусі, вусна было забаронена правядзенне літаратурнай вечарыны памяці пісьменніка ў Пінску...

КРАСАВІЦКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы чакаюць сваіх юбілеяў сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

01.04.1947 — Аляксандр Аляксандравіч Жук
15.04.1952 — Алена Уладзіміраўна Таболіч
16.04.1957 — Сяргей Анатольевіч Сокалаў-Воюш
30.04.1937 — Сяргей Пятровіч Пятроў

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

САЮЗ

САКАВІЦКАЯ РАДА

13 сакавіка прайшло чарговае паседжанне Рады ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў». На ім была заслухана справаздача старшыні ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» Барыса Пятровіча аб дзейнасці СБП за перыяд пасля З'езду, заслухана інфармацыя аб дзейнасці рэгіянальных аддзяленняў ды інш.

Асноўным пытаннем Рады быў прыём новых сяброў. Шэрагі Саюза беларускіх пісьменнікаў папоўніліся дванаццаццю новымі літаратарамі. Сярод іх:

Амялішка Міхась Васільевіч. Нарадзіўся 14.05.1929 г. у с. Вольна Баранавіцкага павета Навагрудскага ваяводства. Скончыў Гродзенскі педагагічны ўніверсітэт, працаваў настаўнікам фізікі, выкладчыкам, выконваў абавязкі загадчыка кафедры. Аўтар кніг прозы «Гучыць наш хор», «Заблудныя» (I частка — 2009, II-я — 2011, III-я падрыхтаваная да друку). Жыве ў Гродне.

Галубовіч (Лойка) Вера Іванаўна. Нарадзілася 22.02.1958 г. у в. Батурынка Смалявіцкага р-на Мінскай вобл. Скончыла Мінскі фінансава-эканамічны тэхнікум, вучылася ў Літаратурным інстытуце імя Горкага, працавала ў Доме літаратара, на Беларускім радыё, часопісе «Роднае слова». З 2001 г. працуе бухгалтарам. Вершы і апавяданні друкаваліся ў беларускай і расійскай перыёдыцы, калектыўным зборніку вершаў «Вечерний альбом». Жыве ў Мінску.

Дубянецкі Эдуард Станіслававіч. Нарадзіўся 20.04.1966 г. у в. Чудзін Ганцавіцкага р-на Брэсцкай вобл. Скончыў гістарычны факультэт БДУ, кандыдат гістарычных навук. Працаваў навуковым супрацоўнікам, выкладчыкам. Аўтар 4 навуковых кніг і звыш 200 навуковых, навукова-папулярных, публіцыстычных і літаратурна-крытычных артыкулаў, апублікаваных у айчынным і замежным друку. Аўтар кнігі паэзіі «Душы маёй няскончаны палёт» (2011). Жыве ў Мінску.

Казлова Алена Уладзіміраўна (Анка Упала). Нарадзілася 14.03. 1981 г. у Магілёве. Скончыла факультэт замежных моў Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта, вучылася на літаратурна-філасофскім факультэце Беларускага калегіюма. Апавяданні, вершы і пераклады публікаваліся ў зборніку «Святая праўда ды іншыя казкі» (2009), у беларускім перыядычным друку, шведскай анталогіі перакладаў сучаснай беларускай літаратуры «Беларусь – літаратурнае падарожжа» (Стакгольм, 2011). Аўтар кнігі прозы «Дрэва энталіпт». Жыве ў Мінску.

Клінаў Артур Апанасавіч. Нарадзіўся 5.09.1965 г. у Мінску. Скончыў архітэктурны факультэт Беларускай тэхнічнай акадэміі, з 1998 г. старшыня Беларускай асацыяцыі сучаснага мастацтва, з 2001 г. выдавец і галоўны рэдактар часопіса «pARTisan». Аўтар кніг «Малая падарожная кніга па горадзе Сонца» (2005), «Шалом» (2011), сцэнара да фільма «Шляхціц Завальня». Жыве ў Мінску.

Крукоўскі Уладзімір Якаўлевіч. Нарадзіўся 6.03.1937 г. у г. Асіповічы ў сям'і ваеннага будаўніка. Нямецкую акупацыю сям'я перажыла ў в. Залессе Беластоцкай вобл. З 1970 г. жыве і працуе ў Мінску. Скончыў мастацка-графічны факультэт Віцебскага педагагічнага інстытута. Друкаваўся ў беларускай перыёдыцы, быў рэдактарам і ўкладальнікам кніг. Аўтар кніг «Срэбная страла ў чырвоным полі» (2010), «Смеласць, годнасць, гонар» (рыхтуецца да друку) на тэму гісторыі беларускай шляхецкай геральдыкі.

Кулыгіна Святлана Мікалаеўна. Нарадзілася 20.10.1952 г. у Ялце. Скончыла рускае аддзяленне філалагічнага факультэта БДУ. Займалася інжынернай лінгвістыкай, працавала бухгалтарам, цэпер — на пенсіі. Аўтар дзвюх кніг паэзіі: «Неповторимые миры» і «Мелодии скрипичного ключа». Жыве ў Мінску.

Міхно Вера Фёдараўна. Нарадзілася 13.12.1955 г. у в. Чэрцы Лепельскага р-на Віцебскай вобл. Скончыла Мінскі дзяржаўны медыцынскі інстытут, працавала ўрачом, вершы выходзілі ў літаратурнай перыёдыцы. Аўтар кнігі вершаў «Крык спуджанай птушкі» (2011). Жыве ў г.п Бараўляны.

Рызо Аляксандр Уладзіміравіч. Нарадзіўся 27.05.1956 г. у Брэсце. Скончыў факультэт прамысловага і цывільнага будаўніцтва Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута, працаваў на шэрагу інжынерных пасадаў, некаторы час жыў у Венгрыі. Аўтар кніг вершаў «Последний лирик» і «Зима тысячелетия» (1999). Жыве ў Брэсце.

Сітніца Рыгор Сямёнавіч. Нарадзіўся 1.01.1958 г. у в. Курыцічы Петрыкаўскага р-на Гомельскай вобл. Скончыў аддзяленне графікі Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, працаваў выкладчыкам. З 1985 г. сябра, а з 2007 г. першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў. Аўтар шматлікіх публікацый вершаў у перыёдыцы, анталогіях «Краса і сіла», «Галасы з-за небакраю». Жыве ў Мінску.

Тамковіч Аляксандр Леанідавіч. Нарадзіўся 9.11.1963 г. у г. Ашмяны. Скончыў факультэт журналістыкі Львоўскага вышэйшага вайскова-палітычнага вучылішча, працаваў карэспандэнтам. З 2009 г. сябра беларускага ПЭН-цэнтра, узнагароджаны прэміяй ПЭН-цэнтра імя Алеся Адамовіча. Аўтар кніг «Судьбы» (2006), «Женщины» (2007), (2009), «Асобы» (2008), «Будзіцелі» (2009), «Геннадий Карпенко: Хроника разбившихся надежд» (разам са С. Калінкінай і А. Коктышам), «Інтэрв'ю, якіх не было», «Лёсы» (2009), «Без палітыкі», «Супраць плыні» (2011). Тры кнігі выйшлі па-ангельску. Жыве ў Мінску.

Цімафеева Юлія Пятроўна. Нарадзілася 12.01.1982 г. у в. Спярыжжа Брагінскага р-на Гомельскай вобл. Скончыла факультэт ангельскай мовы Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта. З 2006 г. наведвае Беларускі Калегіюм і Перакладніцкую майстэрню. Пераклала з ангельскай творы Ч. Букоўскі, Т. Пірса, Ш. П. Гілман, К. Шапэн, М. Дзікмана, Э. Э. Камінгса, Дж. К. Оўтс. Пераклады з'яўляліся ў часопісах «Паміж», «pARTisan», дадатку «Літаратурная Беларусь». Піша вершы. Жыве ў Мінску.

ПРЭМІЯ

ДЭБЮТ–2011

14 сакавіка ў мінскай галерэі «Ў» былі названыя і ўганараваныя лаўрэаты літаратурнай прэміі «Дэбют», заснаванай у 2010 годзе Саюзам беларускіх пісьменнікаў і Беларускім ПЭН-Цэнтрам. Прэмія ўручаецца за кнігі ў тых жанрах, у якіх ствараў Максім Багдановіч. Журы прэміі: Валянцін Акудовіч, Уладзімір Арлоў, Лявон Баршчэўскі, Павел Берагові, Марыя Мартысевіч, Уладзімір Някляеў, Алесь Пашкевіч, Барыс Пятровіч, Андрэй Скурко, Андрэй Хадановіч.

Прэміяй «Дэбют» ганаруюцца аўтары лепшых дэбютных кніг года. Фундатарам прэміі выступіў расійскі бізнэсовец з беларускімі каранямі Павел Берагові.

Згодна са статутам прэміі, прэтэндаваць на яе маглі аўтары да 35 гадоў, якія ў 2011 годзе выдалі сваю першую кнігу.

У галіне перакладу прэтэндэнтаў на прэмію было чатыры: Алеся Башарымава, Марына Казлоўская, Марыя Пушкіна і «Прайдзісветаўскі» калектыў. Найлепшым у намінацыі «Пераклад» быў прызнаны калектыў рэдакцыі часопіса «Прайдзісвет», які летась выдаў у перакладзе з ангельскай мовы кнігу Эдгара По «Маска чырвонае смерці»: Юля Цімафеева, Ганна Янкута, Кацярына Мацієўская і Алена Пятровіч.

У «Паэзіі» намінаваліся Ганна Аўчыннікава (за кнігу вершаў «Ад зачыненай брамы», Антон Францішак Брыль (за кнігу вершаў «Не ўпаў жолуд») і Анастасія Кацюргіна (за кнігу вершаў «Пад ветразем ранку»). Найлепшай прызналі кнігу Антона Францішка Брыля «Не ўпаў жолуд». (Лаўрэат жыве ў Цюрыху, ён прафесійны кампутаршчык, і прыехаць на цырымонію ўганаравання не здолеў. Але прыслаў відэазварот, у якім чытаў свой новы верш.)

У намінацыі «Проза» спаборнічалі кнігі Веры Бурлак «Творы соннага жанру» і Віктара Марціновіча «Сцюдзёны вырай». Перамог Віктар Марціновіч. Яго «Сцюдзёны вырай» выйшаў у электронным варыянце (з нагоды чаго Валянцін Акудовіч, віншуючы лаўрэата, пажартаваў: «А на што Вы, Віктар, паставіце мне аўтограф?»).

Усяго ў шортлісце прэміі «Дэбют», такім чынам, было дзевяць пазіцый. Усе, хто не стаў лаўрэатам, атрымалі заахвочвальныя прэміі.

ВЕРШЫ

НАД ДАХАМІ ГОРАДУ

Алег МІНКІН

Самотны

Алесю Бяляцкаму

Мне рэжа слых хлусня прамоў траскотных,
Мне слепіць вока яркасць кумача —
Даўно мне ўсё абрыдла, апрача
Маўклівай непрытомнасці самоты.
Ды ўсё ж, калі б у цішы безвыходнай
Турыны рог прызыўна загучаў
І на лязе узнятага мяча
Запалымнелі водсветы паходняў, —
Я ўсе сумненні адгарнуў бы разам
І стаў пад белы сцяг з чырвоным пасам:
Пад бел-чырвона-белы вольны сцяг...
Чырвоны пас на белым тле Радзімы,
Ты клічаш нас за волі міг адзіны
Узняцца і загінуць без разваг!

Пачатак 1980-х

* * *

Нябожчыка продкі
не клалі ў магілу пад крыж:
Укопвалі слуп
паміж іншых слупоў незлічоных,
Акораны дбайна,
садзілі нябожчыка ў човен,
І спальвалі човен,
і попел збіралі ў гладыш.
Гладыш той на слуп узнімалі
ў бяздонную сінь,
Таму што хацелі,
каб бачны быў людзям
здалёку,
Каб мёртвы ад тлення далей быў,
бліжэй да аблокаў,
Нібыта бліжэй да далёкіх, нязбытых часін.

* * *

Скупое сонца кволым промнем
Касіла лісце з клёнаў сонных…
Ты ціха мовіла: «Да скону,
І адкахаўшы, буду помніць».
А я сачыў, як промняў лёзы
Без намагання лісце косяць,
Як вецер іх у гурбы зносіць,
Як сумна ўецца дым бялёсы…
Так з тых часін і запялілося
Ў памяці маёй яскрава:
Твой голас, дыму пах гаркавы
І скарга ціхая на восень.

* * *

Каханне, грошы, славы сверб — мана:
Няўмольны час завабіць імі сэрца,
Памучае, а потым насмяецца —
Не здраджвае Радзіма нам адна.
Так у рацэ сплывае хлуд сухі,
Цяжкія бёрны і ашмоцце пены,
І толькі адбіваюцца нязменна
У хуткабежнай плыні — берагі.

Агнявік

У полымі вясёлым печы
Рухавы скача чалавечак
Пад булькаценне чыгуноў,
Пад гучны трэск смалістых дроў.

У чыгуны, як у мішэні,
Ён вугалькоў шпурляе жмені
І не спыняе ні на міг
Кружэння ў стужках агнявых…

Калі ж агонь згасае ў печы —
У прысак лезе чалавечак
І спіць, згарнуўшыся клубком,
Чырвоным стаўшы вугальком.

Сафійскі сабор

Калі пазалотай кране зараніца
Крыжы на бязважкім Сафійскім саборы,
Узносіць ён стрункія рукі званіцай
Да першае зоркі з маўклівым дакорам:
«Чаму я павінен, сябе колькі помню,
Няўмольна ўрастаць у здранцвелы пагорак,
Калі я бялейшы за светлую поўню,
Калі я так прагна імкнуся да зорак?»

* * *

Над цёмным карэннем, высока ў сінечы,
У шатах шумлівых, куды ні зірні,
Лісты бестурботна трымцяць і
трапечуць,
Забыўшы заўчасна свае карані.
Шапочуць: мы ў іншым жывем вымярэнні,
І голас у кожнага свой, і жыццё…
Ды станецца восень лістам адкрыццём,
Пранізлівы вецер дыхне азарэннем —
І зноў, як калісьці, да цёмных карэнняў
Пачне, адпалаўшы, вяртацца лісцё.

Блукалі мы ў цьмяным святле ліхтароў...

Блукалі мы ў цьмяным святле ліхтароў,
Разняць не маглі пераплеценых пальцаў,
І там, дзе ступалі, у цемры двароў
Зіхоткія кветкі раслі на асфальце.

Блукаю самотны, вярнуўшыся зноў,
Па горадзе смутку майго і кахання,
Па зблытаных вулках няспраўджаных сноў,
Дзе кожны камень быццам слова з падання.

Усё тут, як колісь, ды дзе тыя кветкі —
Нядоўгага шчасця ахова і сведкі!

Смаўжы

З прамоклых зарасцяў ажыны
Пасля аблožнае імжы
Павыпаўзалі на сцяжыны
Даспехі прасушыць смаўжы.

Павытыркалі рогі-пікі,
Нібыта ў латах ваяры,
І так і пруць пад чаравікі,
Смаўжы, маруды, недатыкі,
Вільготных нетраў жыхары.

Ах, грозны выпаўзак смаўжыны,
Каб пад абцас прыпадкам вы
Не трапілі — вас са сцяжыны
Перанясу я ў схрон травы.

Страказа

Стракозка на галінцы
Ад сонца аж зіхоча,
Вясёлкавыя крыльцы,
Смарагдавыя вочы,
Танюсенькія ножкі,
Вузенькая сукенка...
Пабудзь са мной шчэ трошкі,
Прывабная паненка!

Хуткая Плынь

Не трэба, каханая, слоў. Памаўчым.
Ніхто не валодае мовай, якою
Два сэрцы, спавітыя пешчаў ракою
Размову вядуць, у нябыт плывучы.

Глядзі, які морак, і шэрань, і стынь
Залеглі наўкола страшлівай аблогай...
Дык будзем жа моўчкі адно да аднога
Туліцца.
Хай зносіць нас хуткая плынь.

Гравюра

У гарлачы на стале хрызантэмы...
Гэта не прыклад няўдалай квантэмы —
Гэта пачатак мілоснае тэмы.

Нашы альтанкі, прысады і паркі,
Свет на дваіх, незваротны і яркі,
Жалем запралі няўмольныя Паркі.

Што засталося? Світанак пахмуры.
Надпіс «кахаю» на зжоўклай гравюры.
Томік журботных лістоў Сенанкура.

Дзверы

Няісней, чым кружлянне пудкай молі
мой жыццяпіс.
Не бель аблокаў — цяжар шэрай столі
згары навіс.
Не плёскат хваль, не дасканаласць цела,
не шорхат крыл —
а маўкліня й на вокладках зжаўцелых
стагодні пыл.
І ў снах той самы незагойны верад,
што вось знайшоў
аднойчы ў край, жахліва-пекны, дзверы —
і не ўвайшоў...

Пенаты

Зноў я вярнуўся ні з чым
Да гэтых згнілых варот,
Скуль праз няўрод і нішчым
Паразбрыдаўся мой род.

Я ненадоўга, але,
Божа, які гэта жаль
Бачыць у стылай імгле
Сад абляцелы амаль.

Божа, ад пунь і ад хат
Цягне такою жальбой,
Што застаецца няшмат,
Каб не пакончыць з сабой.

Божа, калі ўжо й мяне
Перст Твой, як яблык, страсе —
Хай яшчэ раз слізгане
Цень мой па цёмнай страсе.

Шпак

Прасвісцеў я, быццам шпак,
Дарагое-залатое,
І жыццё маё, што гляк —
Аж да дна наскрозь пустое.

І ляціць душа туды,
Скуль вяла яе дарога:
Да палёўкі-лебяды,
Да гарлачыка рачнога.

Настальгія

Паглядзі: над дахамі гораду
У вячорнай, дажджыстай імгле
Возіць хохлікаў баба Каргота
На сваёй абтрапанай мятле.

Прыкра. Мокра. Імжака цярусіць
Усю ноч... А яна — хоць бы памры! —
«Мы беларусы з братняю Руссю»
Гугнявіць з хохлікамі да зары.

Дворнік

Надараецца, жахам агорне
Ад таго, што яшчэ не памёр...
Ды са здзівам пачуеш, як дворнік
Ачышчае заснежаны двор.

Звыклы лад пахіснуўся, пажухлі
Усе веры й атожылкі вер —
А вось дворнік шкрабе сваёй шухляй
І тады, і заўжды, і цяпер.

Ён адкідвае да агароджы
Снег наносны і сыпле пясок,
Каб няўпэўнены ў заўтра прахожы
Паслізнуцца не мог неўзнарок.

Куфар

Так было: я ў сябе зазірнуў,
Быццам хто века куфра пхнуў.

Думаў, скарбаў адкрыю тайнік,
А адкрыўся смуродны гнаінік.

Думаў, боскае ўбачу святло,
А там сыкала гадаў кубло.

Думаў, ёсць хоць на дне прыгажосць,
А знайшоў раздражненне і злосць...

Апусціце свінцовае века
І замкніце нутро чалавека!

Пахмелле

Усё так, як раней, толькі троху
Больш падвоху ў паветры й спалоху,
Больш паныласці ў тварах і смутку,
Больш нянавісці ў кожным закутку,
І глядзяць адусюль блазнавата
Звільгатнелыя вочы вар'ята.

Зноў стрыножаны коні Пагоні,
На іх месцы — дубінкі, пагоны,
І разумнікі зноў не ў цане,
І вусаты партрэт на сцяне.
«Што ж, за пляшкай схаджу, буду піць...
Можа загадзя кайстру купіць?»

Анёл

Мой анёл, белакрылы мой кат,
Столькі год пад тваёй я апекай,
Столькі год пагражаеш мне пеклам...
Ды ў свой рай мяне возьмеш наўрад.

Жорсткасць вуснаў і погляд ва ўпор:
Ты катуеш мяне без супыну.
Я кажу: «Мне даволі, я гіну...»
Ды стэрыльны заўжды твой убор.

Бачу спрэс яго бель-чысціню,
Што пануе над светам убога...
Царства Бога без каліўца Бога
У кашмарах страхотлівых сню.

31 сакавіка Алег Гаўрылавіч МІНКІН адзначае свой 60-гадовы юбілей.

Шчыра жадаем паважанаму аўтару шчодрага сонца і новых публікацый!

▸ ВЕРШЫ

ПЯТАЯ КАНЕЧНАСЦЬ

25 лютага адбыўся фестываль «Вершы на асфальце», прысвечаны 75-годдзю Міхася Стральцова.

Ён праводзіўся ўпершыню, і адразу – у статусе міжнароднага: удзел у ім узялі не толькі беларускія, але і замежныя аўтары.

Першы дзень завершыўся жаночым слэмам. У «зацятай барацьбе» сярод паэтак перамаглі адразу дзве аўтаркі, якія прадстаўлялі тры краіны.

Роўную найвышэйшую колькасць балаў набралі Солья Крапу, якая адстойвала вершагонар Фінляндыі, дзе нарадзілася, і Швецыі, дзе жыве цяпер, і беларуска Вера Бурлак.

Абедзьве пераможцы — ужо дасведчаныя слэмеркі, якія не раз займалі высокія месцы на паэтычных спаборніцтвах у сваіх краінах і за мяжой. Здабыць перамогу Солі дапамагла перакладчыца Алеся Башарымава, якая не толькі перастварыла вершы шведскай паэткі па-беларуску, але і артыстычна агучыла іх падчас слэму.

Аўтарку, якая заняла трэцяе месца, заслужана называюць адкрыццём паэтычнага вечара. «Бронзу» ўзяла Юля Цімафеева, дагэтуль вядомая як перакладчык мастацкай літаратуры («на яе рахунку» пераклады такіх аўтараў, як Чарлз Букоўскі, Фернанду Песоа, Мэцью Дзікман ды інш.).

Анка УПАЛА

Солья КРАПУ

Твая сумачка

Што скажа твая сумачка
частка твайго цела
што туліцца між поясам і локцем
ляпае па тваім сцягне
або ціснецца між рэбрамі і рукою
Калі ты апошні раз зазірала ва ўнутраную кішэню

Невядома чые візітоўкі
нашкрэбаныя тэлефоны без імёнаў
гардэробныя нумаркі невядома адкуль
Табе праўда патрэбныя ўсе гэтыя асадкі
ты хоць помніш адкуль іх сцягнула
Табе праўда трэба насіць з сабой
усе гэтыя ключы
ты хоць ведаеш ад чаго яны
Пыльныя тампоны
заўсёды добра мець пад рукой
на выпадак
Рассыпаныя жуйкі
для свежага дыхання
ці калі ў самалёце закладзе вуха
забіваюцца пад падкладку
ці вось адна пажаваная загорнутая ў газетку
падчас начнога пералёту

Чым ёсць твая сумачка
пятая канечнасць
працяг твайго цела
і цябе
Партманэ
у якім болей слядоў выпадковых пакупак
чым банкнотаў
Адрасная кніжка
так, у мяне ёсць сябры
у мяне ёсць сябры
Штодзённік
так, я камусьці патрэбная
я не пустое месца
Што гэта ў цябе там у сумачцы
з чым ніколі не расстаешся
нават у ванне
Што гэта ты носіш
ці пройдзе яно мытню ў аэрапорце
ты ж не носіш там вострыя прадметы

Сумканосная частка насельніцтва
што мы цягаем з сабой

Акуляры
плынь часу
квіткі з таксі
тэлефон
рэчавыя доказы
ягадны камбайн
купоны на зніжкі
ружанец
нажную помпу для ровара
штрафы за паркоўку
плацкарты
абгорткі ад падарункаў
абцугі
парасон
пустыя ўпакоўкі
кампутарныя дэвайсы
заколкі
таблеткі ад галавы
пракладкі
для крана
цыдулкі
спісы пакупак
абяцанні
завушніцы
туш
гараж
корак з-пад шампанскага
шар для боўлінгу
кампактную паходную кухню
сямейны партрэт
цені для павекаў
твар
дохлага хамячка
памаду

А ўсё пачалося з нявіннага кухоннага століка

А ўсё пачалося з нявіннага
кухоннага століка
Чысценька працерла,
напяваючы сабе пад нос
Застыла і задумалася
адкуль у шуфлядзе
заўжды столькі крошак

Жорсткім бокам губкі
счысціла пляму
а там яшчэ адна
счысціла пляму
а там яшчэ адна
такую пакідаць нельга
Трэба заняцца ўсёй кухняй
калі ўжо ўзялася

Мыйка ў тлушчы — адчысцім
пратрэм пад столікам
шклатару
і дзверкі шафы знутры ў нейкай ліпкасці
пяройдзем да плінтусаў
дзвярных ручак
карцінных рамаў
і пыльнай мэблі на якой можна маляваць пальцам
і лямпы да якой ніколі не дойдуць рукі
тэ-эк
на двор з дыванамі
павыкалочваем
і да пліты
і да ванны
і на двор з пустымі бутэлькамі з-пад шампуню
павыкідаем усё з шафкі ў ванным пакоі
здраім з люстра пырскі зубной пасты
Чысцім, чысцім
І фіранка з дэльфінчыкамі — ёй час на сметнік,
ды і ўсім гэтым рэчам, у якіх нават няма імя
нашто яны ўвогуле
Стаю з кузобчыкам у руках
Нашто мне той кузобчык?
прэч, на сметнік
А тут што, палічка?
Далоў!
Тэлевізар?
Вон з балкона
Ой! Оёй, там беглі дзеці
Шаўковыя туфелькі цёткі Анэты
старая гітара
дзверы
Дый гардзіны ўжо не фантан, скажам шчыра
Колькі ўжо там валяецца гэтая ёлка?
А сцены, сцены
Дзе там ануча
і дзе там шпатаць
Здзіраем шпалеры
выкідаем стол
ён толькі збірае кучы
рахункаў

А ўсё пачалося з нявіннага кухоннага століка
Сюды шчотку, сюды ручнік
Прэч гэтыя старыя боты
І таршэр — туды ж
І паркет
фатэль
тэлефон
І кнігі — яны даўно прачытаныя
нашто яны мне
і Нац… нацыянальная энцылак…
наацынальная энцыклакапе…
Нацыянальная энцыклапедыя —
гэта ж нават не вымавіць
так што прэч яе, у макулатуру
І кветкі — з іх болей толку ў кампосце
усё адно ніхто іх не палівае
А сувеніры!
Прыгожыя дробязі!
Парцалянавыя сабачкі!
Эйфелева вежа!
у сметніцу іх

А ўсё пачалося з нявіннага кухоннага століка
Сюды анучу
пратрэм лядоўню
і маразілку трэба размарожваць рэгулярна
І гарошыны скочуць уніз па ўсёй лесвіцы
як зялёны град
Як жа прыгожа
думаю
Як прыгожа

І хутка тут застаецца адно толькі рэха
Адно толькі рэха
Ха-ха!
Адно толькі
рэха
Ха-ха
Ха-ха …

Мне патрэбны кіроўца аўтобуса

Мне патрэбны:
кіроўца аўтобуса
які не стане ад'язджаць па раскладзе
хаця я ДАКЛАДНА спазнюся
бягу па наледзі
з сумачкай з торбай з пакетам
з партфелем з шалем
не паспеўшы
зашпіліць куртку

кіроўцу аўтобуса патрэбная:
жонка
якая прыносіць газету яму першаму
шторанку на сняданне
самыя гарачыя навіны ні аб чым

Алеся Башарымава і Солья Крапу

жонцы кіроўцы аўтобуса патрэбная:
суседка,
цётачка з трэцяга пад'езду
да якой можна збегаць
пазычыць тры яйкі і крыху соевага соўсу
для рысу па-інданезійску — улюбёнай
мужавай стравы
і вось, на здароўечка,
і нічога-нічога,і які там клопат

суседцы патрэбны:
дворнік
што пасыпае пяском зледзянелую дарожку
і хутка ўжо гэтая зіма скончыцца
і хутка зноў уздыхнем з палёгкай

дворніку патрэбная:
дзяўчына што кажа прывітанне
з якой ён думае што фліртуе
— а што, усё яшчэ даволі прывабны —
і да таго ж джэнтльмен

дзяўчыне патрэбная:
найлепшая сяброўка
з якой яна балбоча па тэлефоне так доўга
што стамляецца рука
ну такая апупенная круць
і ты б толькі бачыла
і народу прываліла — такая дзвіжуха
і каму-каму а табе
можна даверыццазаўсёды

найлепшай сяброўцы патрэбная:
мама
якая дае занасіць новы гольф
хоць сама яшчэ ні разу
ў ім не хадзіла
і толькі глядзі мне
не гуляй да ночы і не забудзь пазваніць
і на дварэ вельмі халадна
і ты дакладна не хочаш,
каб я цябе забрала на машыне

маме патрэбная:
цырульніца, у якой яна заўсёды
робіць укладку
і можа зробім меліраванне
гэтым разам, можа падраўняем кончыкі,
і што вы будзеце рабіць на новы год,
і да мяне прыйдуць швагер са швагеркай,
і я ім заўсёды раблю запяканку
магу даць вам рэцэпт

цырульніцы патрэбны:
старэйшы сын,
які звычайна такі мілы са сваімі
брацікамі-сястрычкамі,
забірае іх з садочка, калі яна працуе
дапазна,
а часам нават адводзіць іх зранку,
хоць можа праз гэта
спазніцца ў школу

Я яго настаўніца
І яму патрэбная я.

Але калі я выганю яго з класа,
не ведаючы, чаму ён спазніўся,
можа быць, ён
больш не будзе глядзець
малых
і ў яго маці пачнецца стрэс
і яна папсуе валасы сваёй сталай
кліентцы
і тая ў кепскім настроі
больш не дасць панасіць гольф дачцэ
а тая пакрыўджаная збяжыць
да сваёй найлепшай сяброўкі,
якая пакажа фак гэтаму старому
распусніку-дворніку
і той плюне на сваю працу і не пасыпе
пяском дарожку
і цётачка паслізнецца і трэснецца
чэрапам аб бетонныя прыступкі
і не зможа ні рухацца ні хадзіць у краму
і не будзе ў яе ні яек ні соевага соўсу
так што ў яе суседкі рыс па-інданезійску
атрымаецца не такі як заўсёды
і ў яе з мужам пачнецца крызіс адносінаў
і тады яна першай возьме ранішнюю
газету
і яе муж —
кіроўца аўтобуса —
абразіцца
і ад'едзе роўна паводле раскладу
хоць я бягу
па наледзі
з сумачкай з торбай з пакетам
з партфелем з шалем
не паспеўшы
зашпіліць куртку

і проста з'язджае
і праглынуў пеўнік бабінку
і хто гэта цяпер
спазніўся
ў школу?

Пераклад на беларускую мову
Алесі БАШАРЫМАВАЙ

Вера Бурлак

Напярэдадні

(замест прадмовы)

Вытыркаюцца вежы, нібы цвікі
З адваротнага боку тонкае дошкі.
Хутка я зразумею, хто ты такі.
Засталося трошкі.
На змярканні крыж узнёсся ўгару
З надзіманым звонам спадніцы.
Ты зрабіў са мной гэта, і, калі не памру,
Абавязаны ажаніцца.

1. ВЕТЛІВАЯ
Прывітанне, мама!
Вось якая ты!
Ты, як я, таксама
Геній пекнаты!
Свет такі вялікі…
Свой — або чужы?
Нехта цягне рукі…
Ой, дапамажы!..
Я ў сваёй задачцы
Выйшла з кропкі А.
Прывітанне, мама!
Дай мне малачка!

2. ПАРТЫЗАН
Я не хацеў выходзіць вонкі:
Я патрыёт сваёй старонкі.
І я падумаў: уцяку,
Хоць у кішку, хоць у руку.
Сябе прыклею, прывяжу,
Але — ні кроку за мяжу!
Мяне выкурвалі, як ліса,
Мяне круцілі — ледзь адбіўся,
Мяне, як джына заклуналі,
І выціскалі, і пінілі…
І вось яно — святло ў тунэлі…
Перамаглі! — каб вы згарэлі…

3. РАКЕТА
Я так сюды ляцела,
Што абганяла час!
Дашчэнту прапацела,
Раструшчыла абцас…
Ці жарты — з іншасвету!
Аж свіснула ўвушшу!
Я па жыцці ракета —
І гэта дакажу!

4. СНЯГУРАЧКА
Цёця! Цёця! Цёця!
Знайдзі мяне пад снегам!
Дзядзя! Дзядзя!
Машына! Машына!
Я жыла на зорцы —
І нарадзілася ў снег.
Верыш? — я не растану ўвесну:
У мяне гарачая кроў,
І я ўмею любіць.

5 і 6. ДВОЕ
Дзве нагі і дзве нагі…
Хто з нас першы, хто другі?
Па сакрэце…
(ціха! фельчар!)…
Шшшш…
ДРУГІ
ПАЛЕЗЕ
ПЕРШЫМ!

7. ДЫСІДЭНТ
Медсястра, са звышгрэблівай мінай:
«Посмотри, он ещё и сыт!»
І скруцілі мне рукі за спінай,
А вочы апёк альбуцыд.

8. Кесару — КЕСАРАВА
Опа! А я ўжо тут!
Сустракаюць афіцыйныя асобы.
А я нават не сабраў рэчы.
Я магу па іх вярнуцца?
А-а, вось і яны! Дзякуй!
Гэта што?
Навошта гэтая гума?
Не, дзякуй, я не галодны.
Стоп-стоп-стоп.
Чаму вы мяне скручваеце?
Чаму спаць?
Я не хачу спаць!
Што вы робіце?
Гэта гвалт!
Паклічце майго адваката!..

9. ЦЯЖКІ
Яны хацелі пачуць, як я плачу,
Яны хацелі пабачыць, як я жыву.
І, каб вырашыць гэтую задачу,
Доўга ламалі галаву
Мне. Абцугамі.
І косткі — маме.
Мая добрая, мая белая мама
Амаль нежывая ляжыць.
Не бойся: я важу 5 кілаграмаў!
Я заплачу. І мы будзем жыць.

10. ВЫДАТНІЦА
Мне адразу паставілі 10 па АПГАР.
Я прыйшла з усмешкай на твары,
Павіталася з дактарамі і сёстрамі
(Некаторыя страцілі прытомнасць),
Паціснула руку маме,
Выпіла шампанскага з татам.
І першае, што мне зрабілі, —
Гэта вырвалі першародныя зубы.

Юля Цімафеева

Зімой

Шлях на працу — адкрыты космас.
Галава — у скафандры з думак.
Я — першая жанчына-касманаўт
на вуліцы Варанянскага.

Стрыптыз

«Распранайся!»
Я зняла паліто і боты.
«Распранайся!»
Я зняла калготкі, спадніцу
і швэдар.
«Распранайся!»
Я скінула майткі і станік.
Стаю голая, як кветка.

«Распранайся!»
Я зняла сумленне.
«Распранайся!»
Я скінула гонар і годнасць.
«Распранайся!»
Няма ні надзеі, ні веры, ні любові,
Ні прагі, ні смагі.
Стаю голая, як зерне.

«Распранайся!»
Я скідаю адно за адным свае «я»,
І скідаючы, на іх станаўлюся,
І расту аж да самага неба.

«Распранайся!»
Я ўжо вышэй за дрэвы.
«Распранайся!»
Я ўжо вышэй за дахі.
«Распранайся!»
Я ўжо роўная з хмарай.
Лячу голая, як пёрка.

Апошняе «я» з сябе злушчваю.
Нікога не слухаю,
Распранаюся.
Галоўнае — не забыцца на тую «я»,
Што ў валасах схавалася.
Да апошняй кропелькі,
Да апошняй крошачкі
Вышкрабла, да апошняга з сябе
Вылузалася.
Распранулася.
Знік
Ла.

Не ўмець чытаць

Гартаю кнігу, задумваюся,
Кім была б я, калі б не ўмела чытаць.
Дзіўна ўсвядоміць, як шмат ува мне з кніг —
Цэлыя пласты тлустага
ўрадлівага чарназёму
з сотняў, тысячаў тамоў,
старонак, абзацаў, радкоў і словаў.

Дажджавыя чарвякі сумневаў
варушацца ў рыхлай глебе,
лічынкі вершаў
адкладае туды натхненне.

Дык расціце на ёй, мае думкі, квітнейце,
імкніце да палымянага сонца, веды,
давайце сакавітыя плады і сабою ж
угнойвайце глебу для новых думак!

Але калі скіну гэты гумус,
калі пачну капаць глыбей,
адкрыю пясок і суглінак свядомасці,
не спынюся,
рыдлёўкай, рукамі,
зубамі здыму слой за слоем,
чарана, ніцшэ і кафку,
сартра, камю і капотэ,
купалу, чорнага, лорку,
буквар клышкі,
курачку-рабу — усё ад пачатку адрыну.

Сувязі гукаў раструшчу,
Выкалупаю выклічнікі,
дайду туды,
дзе ніколі не ўзыдзе,
дзе счарнее, згарыць,
спапяліцца
зерне рацыянальнага мыслення.

Што тады,
што знайду я ў зыркім гарачым ядры сваёй
сутнасці?
Ці дарэчы там будзе хоць адно пытанне?

Там, дзе плавяцца рэфлексы і крыкі,
дзе нельга і рот раскрыць,
дзе нельга і вочы расплюшчыць,
у гэтай зыркай, пякучай лаве
чужога сонца
ўва мне.

А таму беражыце мяне,
прачытаныя кнігі,
слой за слоем кладзіцеся,
творы,
каласіцеся, травы
прапісанай мудрасці,
каб не згінула,
не згубіла
ў жарным
прадонні свайго нутра
сябе.

Ды толькі капаца ў сабе
мяне навучылі
тыя самыя кнігі.

▸ БІБЛІЯТЭКА

АЖЫЎШЫЯ ФРЭСКІ МІНУЎШЧЫНЫ

Лідзія САВІК,
кандыдат філалагічных навук

З цікавасцю чытаю мемуары вельмі паважанага мною Станіслава Шушкевіча «Наброски первого», якія прыцягваюць аўтарскім бачаннем рэалій сучаснай беларускай гісторыі. Але ў мяне выклікае нязгоду фрагмент з рэзка адмоўнай агульнай характарыстыкай нашай творчай інтэлігенцыі, у тым ліку «писательского корпуса».

Фота nv-online

Пакольні аўтар не робіць ніякіх агаворак наконт відавочнага факта, што цяпер у Беларусі творчая інтэлігенцыя (і пісьменнікі ў першую чаргу) сённяшнім рэжымам фактычна падзелены на «чэсных» (праўладных) і «нячэсных», амаль забароненых з прычыны сваёй прынцыповай патрыятычна-дэмакратычнай пазіцыі, то даводзіцца толькі здагадвацца, каго менавіта мае на ўвазе вядомы беларускі дзеяч. Сапраўды, у асяродку творчай (і не толькі) інтэлігенцыі нямала раўнадушных, глухіх да лёсавызначальных праблем абывацеляў, якіх насамрэч інтэлігентамі назваць нельга. Але колькі і сапраўдных творцаў, хто ўвесь свой талент і нястомную працу аддаюць слугаванню Беларусі, яе будучыні! Змаўчаць аб гэтым — па меншай меры некарэктна.

Не магу прыняць меркаванне, што «в белорусской художественной литературе практически отсутствует историческо-героический жанр», на якім выхоўваецца нацыянальная свядомасць беларуса. Аспрэчваюць прыведзенае сцвярджэнне шматлікія цудоўныя творы выдатных майстроў прыгожага пісьменства, якія стварылі ўражвальны мастацкі летапіс Бацькаўшчыны, раскрылі айчынную гісторыю ад самых старажытных яе вытокаў да падзей сучаснасці ва ўсёй яе складанасці і драматычнасці. І наперадзе ўсіх — магутная постаць сучаснага класіка, першаадкрывальніка многіх, раней малавядомых старонак у летапісе Радзімы Уладзіміра Караткевіча.

Не проста хаця б пералічыць «самыя-самыя» імёны пісьменнікаў, хто таленавіта і ўдумна змагаецца сваім пяром за вяртанне народу гістарычнай праўды, выхаванне нацыянальнай годнасці і вызначае сапраўдны твар сучаснай літаратуры. Ці ж можна не заўважыць, да прыкладу, яркіх, захапляльных кніг мастацкай і дакументальнай прозы Уладзіміра Арлова («Таямніцы Полацкай гісторыі», «Дзень, калі ўпала страла», «Адкуль наш род», «Асветніца з роду Усяслава»? А колькі новага даведаліся мы з раманаў Вольгі Іпатавай «Прадыслава», «Агонь у жылах крэменю», «Чорная княгіня», «За морам Хвалынскім», «Залатая жрыца Ашвінаў», «Вяшчун Гедзіміна», «Альгердава дзіда», «Апошняя ахвяры свяшчэннага дуба», «Знак вялікага магістра»? Даследчыцкая карпатлівасць і дар апавядальніка ўкладзены ў ажыўшыя фрэскі мінуўшчыны ў творах Эрнэста Ялугіна («Мсціслаўцаў посах», «Апошні князь», «Ідзі і кажы», «Без эпітафіі»), Леаніда Дайнекі («Меч князя Вячкі», «След ваўкалака», «Жалезныя жалуды»), Генрыха Далідовіча («Кліч роднага звона»), Васіля Якавенкі («Пакутны век»), Віктара Карамазава («След на зямлі і поўня ў небе»), Уладзіміра Бутрамеева («Вялікія і славутыя людзі беларускай зямлі»), Радзіма Гарэцкага («Ахвярую сваім «Я»), Лідзіі Арабей («На полымі любві»), напісанай крывёю сэрца паэмы Зянона (Пазьняка) «Вялікае Княства».

Творы таленавітых сучасных пісьменнікаў годна працягваюць справу не так даўно пакінуўшых гэты свет знаных папярэднікаў — Івана Шамякіна («Вялікая княгіня»), Алеся Асіпенкі («Святыя грэшнікі»), Алега Лойкі («Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае», «Скарына на Градчанах», «Як агонь, як вада», паэмы «Белая вежа», «Лясун»), Кастуся Тарасава («Памяць пра легенды»), Валянціны Коўтун («Пакліканыя»), Уладзіміра Случанскага (раман «Драбы»).

Менавіта на захаванне нашай гістарычнай памяці і нацыянальнай свядомасці працуе новы, надзвычай цікавы раман Алеся Пашкевіча «Сім победиши» (ён нядаўна апублікаваны ў часопісе «Дзеяслоў»).

Немагчыма абысці хвалюючыя мастацка-дакументальныя сведчанні таленавітых землякоў, былых вязняў ГУЛАГа — і найперш Сяргея Грахоўскага («Зона маўчання», «Такія белыя снягі»), Ларысы Геніюш («Споведзь»), творы Васіля Быкава пра сталінскія рэпрэсіі («Жоўты пясочак», «Чырвоныя пятліцы», «Аблава»)...

Не толькі проза, а і лепшыя ўзоры беларускай паэзіі ў натхнёных вершах і паэмах найвыдатных творцаў — Максіма Танка, Аркадзя Куляшова, Рыгора Барадуліна, Ніла Гілевіча, Анатоля Вярцінскага, Міколы Арочкі, Генадзя Бураўкіна, Васіля Зуёнка, Уладзіміра Някляева, Сяргея Законнікава, Леаніда Дранько-Майсюка і многіх іншых паэтаў прасякнуты гарачай сыноўскай любоўю да роднай зямлі, роздумам над яе лёсам. З поўным правам яны могуць служыць дапаможнікам у вывучэнні нескажонай беларускай гісторыі, у сцвярджэнні ідэі Нацыянальнага адраджэння!

Гэты спіс, які далёка не вычэрпвае ўсё багацце гісторыкагераічнага пласта нашай літаратуры і чамусьці не прыняты да ўвагі С. Шушкевічам, можна доўжыць і доўжыць...

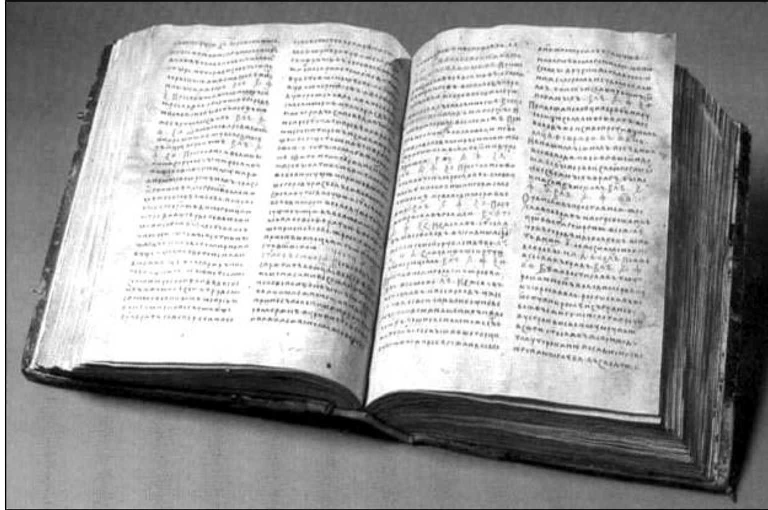

А энцыклапедычныя выданні па гісторыі Беларусі, што паспелі выйсці ў 90-я гады, калі наша краіна атрымала незалежнасць? Якраз тады даследчыкі ўпершыню (праўда, ненадоўга) былі дапушчаны да архіваў КДБ і, закасаўшы рукавы, узяліся за вяртанне забароненых савецкай уладай імён і твораў беларускіх дзеячаў і пісьменнікаў. Асобнымі выданнямі ў серыі «Беларускі кнігазбор» убачылі свет больш за 50 тамоў класікаў беларускай літаратуры і вядомых гістарычных дзеячаў, гуманітарыяў, вучоных. У іх, нарэшце, загучалі галасы К.Каліноўскага, І.Дамейкі, В.Ластоўскага, Я.Карскага, Ф.У.Радзівіл, А.Станкевіча, М.Улашчыка, А.Ельскага і іншых знаных асоб мінулага. Выйшлі ўнікальныя тамы «Расстраляная літаратура», «Старажытная літаратура», «Беларускія летапісы» і многае іншае.

Непрызнанне незлічоных скарбаў беларускай нацыянальнай літаратуры, магутных постацяў стваральнікаў духоўных багаццяў народа беспадстаўна перакрэслівае тое, чым насамрэч мы маем права ганарыцца і з чым нам ісці ў лепшае заўтра. Але мы яшчэ не навучыліся бачыць і асэнсоўваць тое, што маем і што павінна стаць посахам для душы кожнага грамадзяніна-патрыёта.

Не ацэнены як след, да прыкладу, грамадзянскі і пісьменніцкі подзвіг (так, подзвіг — не пабаюся гэтага высокага слова) сучаснага старэйшыны беларускай драматургіі Алеся Петрашкевіча. Падумаць толькі: сродкамі свайго жанру ён — адзін! — стварыў важкі мастацка-дакументальны летапіс больш як тысячагадовай айчыннай гісторыі ад IX да XXI стагоддзя! На кожны век — па п'есе. У яго ёмістых кнігах драм і трагедый «Здрапежаная зямля», «Воля на крыжы» і іншых яскрава паўстае сапраўдная беларуская гісторыя — гісторыя змагання за Радзіму — ад часоў Рагвалода, Усяслава Чарадзея, эпохі вялікіх асветнікаў і святых — Еўфрасінні Полацкай, Кірылы Тураўскага, Францішка Скарыны, Міколы Гусоўскага. Адны назвы гавораць аб многім: «Гора і слава» («Русь Кіеўская»), «Меч Рагвалода», «Напісанае застаецца», «Тыпограф грэчаскі і славянскі», «Прарок для Айчыны», «Крыжовы шлях на Грунвальд», «Расплата за здраду», «Каралеўска-царская пастка», «Рупнасць дзяржаўцы», «Апошні збройны чын», «Прыласкаць и уничтожить», «Змова», «Наканавана быць пракорам».

Не спадзеючыся ўбачыць пастаноўку гэтых п'ес у тэатрах у сённяшні час — ці хаця б тэлевізійную іх версію, я параіла б усім пастарацца прачытаць іх, самім пабыць рэжысёрамі віртуальных відовішчаў па рэальных творах, бо яны даюць грунтоўныя веды пра нашу гісторыю ў персаніфікаваным выглядзе. А. Петрашкевіч пераканаўча сведчыць пра тое, як старажытную дзяржаву нашых продкаў нішчылі, спальвалі, заваёўвалі, апалячвалі, русіфікавалі, рабавалі то крыжакі, то польскія паны, то расійскія цары ды імператары, а потым бальшавікі. Далучалі нас гвалтам праз розныя ўніі і незаконныя акты то да Рэчы Паспалітай, то да Масковіі. Па жывым секлі, дзялілі і гандлявалі нашай тэрыторыяй, перайначвалі то ў «Крэсы всходне», то ў «Северо-Западный край». Калектывізавалі, расстрэльвалі, высылалі ў ГУЛАГі, вынішчалі ў войнах і катастрофах і ў XX стагоддзі. Жорсткім, нечуваным тэрорам насаджалі на Беларусі бальшавіцкі лад розныя мяснікова, апанскія, кнорыны, імёнамі якіх, на здзек беларусам і на дзіва свету, дагэтуль названы вуліцы Мінска...

Пішу гэта, а сэрца баліць. Трэба ж: мноства майстроў нацыянальнай літаратуры ўсіх пакаленняў па крупінках, у астылым попеле забыцця і горах завалаў сваёй неймавернай, акрыленай працай здабываюць усяму свету праўду пра нас саміх, нашу гісторыю. Як можна рабіць выгляд, бытцам нічога такога ў нас няма? Цяжка паверыць, што інтэлектуал С. Шушкевіч пра гэта не ведае, міжволі ўпадабляючыся «галоўнаму літаратуразнаўцу», які безапеляцыйна лічыць: маўляў, нічога вартага для шырокага тыражавання беларусы не стварылі, ды і ствараць нельга на іх нехлямяжай мове...

Дарэчы, наконт тыражавання. Калі ў 30-я гады беларускіх пісьменнікаў-«нацдэмаў» расстрэльвалі ці высылалі на дзесяцігоддзі ў ГУЛАГ, то сёння ёсць іншая форма расправы: імёны нацыянальна арыентаваных творцаў і іх творы замоўчваюцца, трапляюць у негалосныя «чорныя» спісы, не друкуюцца ў дзяржаўных выдавецтвах, часопісах і газетах. Аўтары, якія не тоўпяцца ля ўладнага карыта, змушаны на ўласныя сціплыя сродкі (а не на нейкія там міфічныя замежныя гранты) выдаваць усяго па 70–100 асобнікаў сваіх кніг у спадзеве, што напісанае ўсё-такі застанецца і будзе хоць калі-небудзь прачытана.

Мудрым і мужным, заслужаным перад Бацькаўшчынай майстрам пяра перашкаджаюць сустракацца з чытачамі, не ставяць іх п'есы ў тэатрах, не прымаюць іх кнігі ў кнігарні. З былога пісьменніцкага Дома, пабудаванага на сродкі Літфонду, выкінулі ўнікальную беларускую бібліятэку (цяпер там рэстаран), дзе былі сабраны тысячы тамоў з аўтографамі нашых літаратараў усіх пакаленняў...

Усё гэта робіцца дзеля таго, каб не дапусціць сапраўдную беларускую літаратуру да шырокай грамадскасці, вось яна і «практически отсутствует». Але гэта зусім не азначае, што ўсім, хто сябе пачувае беларусам, можна выракацца роднай мовы, не ведаць нашых мудрацоў, а потым казаць: ды ў нас нічога няма! Такі нацыянальны нігілізм, самаапляўванне толькі на руку тым, хто нішчыць усё беларускае. Міжволі ўсплывае ў памяці абвергнутая Янкам Купалам, які фактычна і распачынаў паэтычны эпас у нашай літаратуры, старая показка:

> *Кожны край мае тых,*
> *што апяваюць,*
> *Чым ёсць для народа*
> *ўпадак і хвала,*
> *А беларусы нікога ж*
> *не маюць,*
> *Няхай жа хоць будзе*
> *Янка Купала.*

Вялікі наш Прарорца і народны Пясняр усёй сваёй геніяльнай творчасцю яшчэ на пачатку XX стагоддзя апантана працаваў на ніве гістарычнай праўды, закладваў трывалыя традыцыі для сваіх паслядоўнікаў зусім не дзеля таго, каб зараз зноў пайшло гуляць па свеце далёкае ад рэальнасці «А беларусы нікога ж не маюць».

Запрашаю ўдумацца ў словы аднаго з герояў «Здрапежанай зямлі» Алеся Петрашкевіча: «Цывілізаваны свет чакае, ці хопіць у насяленцаў падмандатнай расійскай тэрыторыі жадання, здольнасці і мудрасці пераадолець вякамі прывітую памяркоўнасць, абыякавасць да свайго далейшага лёсу і зрабіць вырашальны выбар — ці застацца народам, нацыяй і вярнуцца да сваіх каранёў ды, закасаўшы рукавы, будаваць сваю незалежную, вольную, суверэнную, а можа, і нейтральную еўрапейскую краіну пад Пагоняй, ці запрадацца, а затым рассеяцца і распыліцца паміж чужымі. Дык не спяшайцеся ж развітацца з Радзімай, пачуйце, пачуйце не толькі Еўропу, але і саміх сябе. Пачуйце!..»

Я гатова падпісацца пад гэтымі словамі. І, ведаю, не толькі я. Спраўдзіць гэты запавет здолеем толькі разам, моцна ўзяўшыся за рукі на шляху да святла.

Першадрук — «Народная воля»

ВЕРШЫ

ДЗВЕРЫ ЗАМКНЁНЫЯ

Славамір АДАМОВІЧ

Чуеш, вясна!

Героям вайны за сваё

Чуеш, вясна! І чуеш, запахла крывёю
у пераходзе пад плошчай імя Кастуся!?
Чуеш, запахла ў Краіне крывавай вясною
і зарымела трывожна ў тонкіх
і тоўстых касцях!

Змоўклі паэты, як птушкі,
пачуўшы грымоты,
і на шалманах затухла на раз блатата.
Вось і настаў ён, час брудны,
няўдзячнай работы.
Час, калі ў поле выходзіць суровы ратай.

Сеяць ён будзе крывавае зерне тэрору,
ды не таму, што не мае з чаго сабе жыць.
Проста ёсць Гонар, які патрабуе адпору
гвалту і здзеку з таго, што мы
хочам любіць!

Гэты ратай, гэты сейбіт сталёвай
карцечы,
працу сваю распачаўшы, не кіне яе
аж да пары, калі ўрэшце расправім мы плечы
і на магіле варожай свой гімн запяем.

Чуеш, вясна! Гэтым разам
крывавыя кветкі
будзеш ты бачыць на кожным
абжытым двары
і, заціскаючы ў пальцах лязо
ленінградскай жылеткі,
крокі апошнія зробіш з лядком у нутры.

2011, Менск

Пра слабасць

Надта ж хочацца быць слабым,
вельмі хочацца знікавець
і любіць сябе ў промнях славы,
а ў палітыцы — спраўна лявець.

Бо ад слабага хто там чакае
грозных подступаў і вымог?
Слабых любяць і прывячаюць,
толькі моцным — ні на парог!

Слабых лашчаць, у слабых песцяць
слабасць, быццам бы гонар які,
а як толькі слабы ўваскрэсне —
рэжуць моцнага на рамяні.

Вось чаму я і гэтай восенню
час ад часу хачу слабець...
Толькі ўсё гэта думкі ўскосныя,
не чакайце — буду мацнець!

8 лістапада 2010, Менск

* * *

Добрага дня добраму целу!
Целу такому аддаў бы любоў
сваю да апошняй кроплі даспелай,
а калі трэба — і сваю кроў!..

* * *

Будуючы свой беларускі Рым,
вучыся адразу, як бараніць,
бо калі вораг ужо ў двары,
адно застаецца — яго біць!..

* * *

Ну нарэшце і я стаў дарослым:
грошай зарабіў, стаўлю помнікі
па бабе з дзедам, па дзядзьку, па хросным;
даводжу да ладу сямейныя хронікі...

* * *

Свой дзень святкуй са зброяй у руках
і з кветкамі, і з песняй...

Усё астатняе пайшлі далёка нах,
каб МЫ ўваскрэслі...

* * *

Рэкламу пра два флаконы ў адным,
дальбог, прыдумалі нашы:
і два «языкі» ў нас, і дзве душы —
заўсёды і нашым, і вашым...

* * *

Знак сонца — свастыку — як ні забараняй —
не забароніш, не забаніш словам!
Не мае сілы ні сіён, ні райх
над вечнасцю, праменнай адмыслова...

* * *

Курасоўшчына. Кастрычнік. Першы снег.
Я заўчора крыху выпіў з землякамі,
а пасля карцела здзейсніць цяжкі грэх —
толькі змучыўся, блукаючы кругамі...

Дзверы, замкнёныя на ключы

...і гэта ўсё, што ты змог у свае 25 —
назваца паэтам?
Ты думаў, на паэтычнай ніве
выжыць працей,
чым ваяваць з моцнымі гэтага свету?..

Не, мне не шкада, пішы сабе,
але ці гатовы ты
аднойчы адзін на адзін за домам
Ваньковіча
выстаяць супраць жалезнага прэнту?

Бач ты, які рызыкант, зарымела душа
маладзёна
да паэтычнае славы,
ці, можа, здалося наўскідку,
што хлеб свой надзённы
лягчэй зарабіць, калі наблатыкацца
шрайбаць
сякія-такія пісьмёны?

Юнача зялёны!
Я мушу сказаць табе коратка, як адрэзаць:
пакуль не адчуў ты подыху роднай
зялёнае пушчы,
не варта ляпіць з аскалёпкаў чужы развін-
тажаны дрэздэн.

Паэзія — не прастытутка,
не спіць яна з кім папала,
бо, як любіў казаць адзін мой
барысаўскі сябра,
які родам з Буды крывіцкай, — тутка
нават кахання мала,
так што, бывае, лепш бы паэту зарвала,
каб голас ягоны, а тым больш словы,
пакладзеныя на паперу,
не адбіралі ў людзей апошнія
дробы веры
ў прыгожае,
у гарманічнае суаднясенне словаў, думак,
інтэнцый
у глыбінях эмоцыяў
і на пад'ёме да метафарычных
фартэцыяў!

Малады чалавек, не трэба,
лепш не цвяліце.
Лепш насычайце кальцыем свае
маладыя ж рэбры.
Пішыце штодня ў дыярыюш
і дасылайце каханым
пісьмы звычайнай поштай.

Займіцеся ўласным стылем
і выхаваннем пагарды
да цэлулоідных рэчаў,
і перш чым падаць голас
у каралеўстве Паэзіі,
прыслухайцеся да таго, што, магчыма,
ёсць у вас — у табе...

Чуеш? Здаецца, яно прасіпела нешта такое
цмянае,
а ты паспрабуй цяпер запісаць гэта
ў белым полі
А-4 фармату
прыгожымі складнымі фразамі,
бліскуча зарыфмаванымі,
і, можа, тады адчыняцца
дзверы, замкнёныя на ключы...

16 чэрвеня 2011,
у рэжыме Палярнага Дня

Байкот!

Усяму, што расслабляе,
абнадзейвае і знішчае павагу
да саміх сябе — байкот!..

Тым, хто лічыў цябе «дэмакратам»
— байкот!
І тым, хто «антысемітам» — байкот!
Байкот недавяркам з усіх бакоў
і тым, хто гатовы праліць тваю кроў!

Байкот свалаце так званай маральнай!
Байкот «праўдалюбам» кодлы
кабальнай...
Калі ты мужык — заяві байкот!
Інакш — толькі станкавы кулямёт!..

Пасля байкоту — суровы кулак
у лепшым выпадку, а ў горшым — так-так —
вайна на вуліцах гарадоў,
хаос рэвалюцый, нявінная кроў...

Байкот! — калі хочам дабра для ўсіх.
Байкот! — каб вылечыць гэты звіх
гісторыі ў цэнтры Еўропы старой...
Байкот! — я сказаў, хто не згодны
са мной?..

Ну, хто яшчэ на выбарЫ,
каб жыць і далей у прахОдным двары?

7 чэрвеня 2010

* * *

У пяцьдзясят, як і ў дваццаць пяць,
гатовы я любіць і нават закахацца,
і раздаваць з энергіяй нястомнай
любоў сваю жывую бессаромна!
Валодаю я толькі тым адным,
што ведаю, як цалаваць перадусім...
Ё таямніца простая ў мяне:
любі заўжды як-быццам на вайне.
Ты і яна, і ў вас адна хвіліна
на ўсё пра ўсё, і не забыць пра сына, —
таго, які ўжо прыйдзе па вайне,
ды без цябе, паэт, ды без цябе...

7 сакавіка 2011,
Курасоўшчына, Менск

* * *

Чытаючы біяграфіі
Марыі і Кнута Гамсунаў

Сустрэць нарэшце сваю Марыю,
гэта радасць вялікая.
Марыя ў дзень апошні памые
і радню на хаўтуры паклікае.

Яна народзіць, яна ўзгадуе
тваіх нашчадкаў; твае ідэі
кухонным клопатам не зруйнуе, —
імі мацней чым ты захварэе.

Твая Марыя — твой скарб да скону;
яна любога цябе стрывае;
яна, калі што, зберажэ ад спарону
тваё жыццё, бо яна кахае.

5 ліпеня 2010,
запалярная Нарвегія

* * *

Я рабіў бы табе прыемнае,
цалаваў бы, напрыклад, ножкі,
спадзеючыся на ўзаемнае
пачуццё, і яшчэ трошкі...

Думаю, ты была б задаволена, —
больш за тое — пела б ад радасці...
Было б табе мною ўсё дазволена,
акрамя аднаго — духам упасці.

Бо жыць са мною, тым больш у любові —
трэба моцныя воля і нэрвы...
Я не люблю браць жанчыну з боем —
люблю любіць яе без пярэрвы.

Я рабіў бы табе, жанчына,
добра-добра, да радасных слёзаў,
толькі і ты не забывайся
пра свайго мужчыну
і час ад часу купляй яму новыя лёзы.

24 ліпеня 2011

* * *

Мы супраць, таму што мы за сваё,
сваё без папраўкі на ўмовы —
спынемся раны свае залізаць,
а потым ізноў на ловы.

Варожая зграя спрабуе нас
узяць на нашых тэрэнах,
ды толькі важак прахрыпеў нам: атас!
трымаць адкрытай арэну!

У нашых пушчах толькі сукІ
для сук перакінутых знойдуцца.
Хай мы ваўкалакі, ды не прусакі,
і вораг пад намі зойдзецца...

8 сакавіка Славамір АДАМОВІЧ адзначыў сваё пяцідзесяцігоддзе. Шчыра жадаем яму моцы, радасці і кахання!

▸ ФРАГМЕНТЫ

У СВЯТЛІЦЫ КНЯЗЯ ІЗЯСЛАВА

З РАМАНА «РУРЫКАВІЧЫ І РАГВАЛОДАВІЧЫ»

Беларуская гісторыя і культура такія даўнія, разнастайныя ды багатыя, што ў іх кожны год шмат значных юбілеяў. Вось і сёлета. Самы вялікі! 1150 гадоў! Не, не Полацку, а толькі таму часу, якім пазначана, што крывіцкі горад быў ужо! Значыць, маці гарадоў нашых... Каб зацікаўленым больш даведацца пра гэта, варта зазірнуць у грунтоўныя гістарычныя даследаванні Г. Штыхава, М. Ермаловіча, У. Арлова.

Я заканчваю раман пра лёс шасцярых дзяцей наўгародскага, а потым вялікага князя кіеўскага Уладзіміра і полацкай князёўны, а затым вялікай княгіні кіеўскай, а ўрэшце ізяслаўскай ці полацкай манахіні-чарніцы Гарыславы-Рагнеды-Анастасіі. Прапаную ўвазе чытачоў старонкі з гэтага твора — пра тое, як і чаму мог Уладзімір другі раз наведацца ў тагачасны Палацеск. Да сына Ізяслава…

Генрых ДАЛІДОВІЧ

1

— Бачыш, журній (маркотны) я. Турбота важкая пагнала мяне з Кіева, — пасля нядоўгага маўчання пастукаў вялікім пальцам па стале Уладзімір. –Напасць вялікая насоўваецца на мяне і хутка наляціць хмарай чорнаю...

— Зноў — печанегі? — здагадаўся Ізяслаў. Яны вось ужо каля ста гадоў трымаюць Кіеў у напрузе. То нападаюць, то саюзяцца, але саюзнікі ненадзейныя. Цяпер ярыя Уладзіміравы ворагі. Першы раз маглі расправіцца з ім, калі яго бацька заваёўваў балгарскія землі (каля 968 г. — *Аўтар.*) і ян асадзілі ў Кіеве княгіню Вольгу з унукамі. Праз гады чатыры яны па нашэпце і подкупу візантыйцаў падпільнавалі яе мужа, Святаслава, калі ён вяртаўся дамоў, і загубілі яго. Ужо некалькі разоў уступаў з імі ў бой і Уладзімір.

— Печанегі, сын. Восем іхніх каленаў збіраецца, каб расправіцца са мной. Ворагі даўнія, воі смелыя і лютыя. Вось еду ў Ноўгарад сілы збіраць для адпору. Можа, і ты падсобіш? Хоць дружынай?

— Ты добра ведаеш: сілы вялікай мы не трымаем, — адказаў Ізяслаў. — Ды нам ніхто не пагражае, і мы вайны ні з кім, як ты даў наказ, пачынаць не будзем. Мы — аратыя, дойліды, кавалі, гарбары, каменшчыкі, рыбаловы, паляўнічыя, купцы. Дзетак кемных вучым чытаць і пісаць.

— Ты — дбайлівец, добра агаспадарыў Палацеск. За кароткі час ён стаў людны, — згадзіўся Уладзімір, змоўчваючы, што той, стары, Полацк разбурыў і спаліў ён. А каб не спустошыў, не абязлюдзіў, то сёння ў ім мо было б каля 10 тысячаў насельнікаў, што зрабіла б яго вялікім горадам нават на далёкіх пространях. — Спраўна гаспадарыш, разумна з суседзямі ладзіш. І з варагамі дружбуеш. З радні Олава Тругвасана жонку ўзяў. — І пакрыўджана: — На вяселле бацьку не паклікаў...

«Думаў паклікаць, але маці і баяры адгаварылі, — мог адказаць Ізяслаў. — Сказалі: не трэба тут ён. Не будзем кланяцца яму. Ды тады, на гулянні, што магло б быць? Ці абышлося б без помсты, без нажа якога-небудзь смельчака альбо без атруты кухара?! А гэта — новая бітва...».

Іначай апраўдвацца Ізяслаў не стаў.

— Ладна, — незласліва прамовіў Уладзімір. — Не будзем жыць толькі з крыўдай і помстай! Але ведай: не будзе мяне (паважаму, ліхадзея для Палацеска) — цяжка стане і табе, сын... Ты — адрэзаная скіба, ды я берагу і цябе... Ты — усё ж мой сын, Рурыкавіч. І дзеці твае будуць Ізяславічы-Рурыкавічы. Адно дрэва. Ці мо і ты лічыш: ты, як і Святаполк, — не мой, а Яраполкаў?

— Не, я так не лічу. Я, як нікому, веру маме. Выбачай, яна сказала мне, што хацела выйсці замуж за Яраполка, але дасталася табе цнатлівай... Таму дазволь выказаць табе просьбу запаветную, вялікі князь-бацька, — Ізяславу мільгнула думка спажыць бацькаву лагоднасць (а той ажно павесялеў, калі нарэшце пачуў жаданае слова). — Вярні нам Віцепск і Усвяты. Цяжка нам без іх. Замінка вялікая па Заходняй Дзвіне ў дняпроўскі шлях з варагаў у грэкі. Клянуся: ні Ноўгараду, ні Кіеву перашкоды ад гэтага не будзе.

Уладзімір лагодна ўсміхнуся, пахітаў галавой:

— Во-во! Не зусім дарэмна перасцерагаюць мае баяры: ты ўжо асмакаваўся княжыць, набіраць сілу. І хочацца ўсё больш і больш. Грозен, сын, становішся! Ды з палацескімі памяццю і гонарам! Усвяты і Віцьбеск цябе яшчэ больш амацуюць, адкрыюць шлях на Смаленск... Ды і небяспека Пляскову (Пскову) і Ноўгараду...

— Нам трэба ўсяго толькі звязаць канцы разарванага.

— Разумею, усё разумею, сын, — уздыхнуў Уладзімір. — Як ужо сам ты пераканаўся, я не проста саслаў цябе на край крывіцка-палацескай зямлі, дазволіў там мець свой град — Ізяслаўль. Я хацеў пабачыць, як на цябе паглядзяць вольналюбівыя дрыгавічы. Калі ўпусціў цябе ў Палацеск, то ты ўзвысіўся — пад тваёй рукой апынулася нямала памежных, а то і дрыгавіцкіх зямель уніз па Свіслачы, за Менеск і Нямігу, па сушы (Лагойск), па Бярэзіне (Барысаў). У іншы бок — да Дняпра (Орша, Копысь, — устаўкі з назвамі гарадоў мае; даследчыкі маюць розныя думкі, калі, як гэтыя і іншыя гарады апынуліся ў складзе Полацкай зямлі. — *Аўтар.*), па лясы з аўкштайтамі і па азёры з латгаламі. І табе мала гэтага? Святапол к з Турава вушы мне прагудзеў: ты прагна і на некаторыя іншыя дрыгавіцкія абсягі ўжо замахваешся! А хіба ты з маімі даннікамі, радзімічамі, не шэпчашся? — паківаў перад ім пальцам. — Асцярожна, сын! Не пераболып! Ты і так немалую дзяржаву маеш! Пакінь мроі, каб злучыць палацескіх, а то і ўсіх крывічоў, дрыгавічоў і радзімічаў насуперак Кіеву! Буду я жывы ці не, а гэтага Кіеў ніколі не дапусціць!

— У мяне няма такіх мрояў, — апраўдаўся Ізяслаў.

— Калі няма ў цябе, то будуць у тваіх наступнікаў, — перакананa сцвердзіў Уладзімір. — Я табе скажу больш: мае баяры былі не супраць даць табе Палацеск, але яны скрыгочуць зубамі, што ён не ў нашых руках, а сам па сабе і расце, мацуецца. Дык май тое, што маеш: інакш страціш і яго. Не скажу, спраўны гаспадар, але будзь яшчэ і спраўны палітык. А што да Віцьбеска і Усвят, то... Не пра іх мне цяпер баліць галава, а пра вайну з печанегамі. Дык пакіну сям'ю ў цябе, а сам паімчуся да наўгародцаў, чудзі, весі, каб набраць там сілы. Ды і з маімі «любімымі» варагамі трэба паразумецца... А за гэты час, думаю, прыйдзе падмога з Растова, ад мурамы, вяцічаў, куды паслаў баяраў.

«І ты, бацька, не такі ўжо дальнабачны палітык, — не цярпелася сказаць Ізяславу. — Пралічыўся ты. І не раз. З варагамі не паладзіў яшчэ тады, калі яны памаглі табе ўзяць Палацеск, сесці ў Кіеве на вялікакняжскім пасадзе, а ты іх падмануў. Меўся даць ім па дзве грыўны з кожнага кіяўляніна — і не даў. Столькі цягнуў ката за хвост з абяцанкамі, што яны са злосці плюнулі і сыйшлі ў Візантыю. А ты наўздагон паслаў грамату базілеўсам: асцерагайцеся гэтых варагаў, не пакідайце іх гуртам, а падзяліце іх і разашліце па розных мясцінах! Мог мець падмогу і ад ляшскага Баляслава, але той у крыўдзе: ты адмовіў яму ўзяць за жонку дачку Прадславу. А шлюб гэты быў бы вельмі выгадны табе. Дый Ноўгараду будзе няпроста дапамагчы: на паўночныя яго землі хлынулі нарвежцы і ці не скарылі ўжо Ладагу».

— Вось што, сын, — папрасіў Уладзімір. — З «маімі» варагамі буду сам дамаўляцца, а ты складзі грамату да Олава Тругвасана. Папрасі пакінуць Наўгародскую зямлю ў спакоі і памагчы мне. Калі не самому, дык сілай іншых конунгаў і ярлаў (як пазначаюць даследчыкі, новая вырашальная бітва Уладзіміра з печанегамі адбылася ў 997-ым. Значыць, ён мог наведацца ў Полацк у снежні 996-га. — *Аўтар.*).

— Напішу, — не мог не згадзіцца Ізяслаў і заадно падступіўся да яшчэ адной запаветнай сваёй мары. — Дазволь, князь-бацька, папрасіць у цябе яшчэ пра тое, што ад цябе не патрабуе ніякіх турбот... Табе трэба сказаць толькі адно слова: «згодзен»...

Той схмурыў бровы: мабыць, адчуў, якая яго просьба.

— Пра хрысціянскую міласэрнасць тваю шырока ходзяць легенды, — пачаў захвальваць Ізяслаў. — Дык праяві яе і да мяне з маці. Не супярэч, каб яна жыла ў Палацеску.

Уладзімір незадаволена памаўчаў, а затым пазларадніча ў:

— А хіба ты не парушаеш мой наказ? Хіба не часта бачышся-шэпчашся з ёю?

— Які быў бы я сын у вачах палацескага, ізяслаўскага і іншага люду, каб занядбаў гаротную маці? — У Ізяслававым запытанні быў і схаваны папрок. — Які чалавек? Хрысціянін?

— Яна ненавідзіць мяне?

— Зусім не. Яна і за цябе моліцца.

Уладзімір ажно ўстрапянуўся ад такой нечаканасці, зноў, але на гэты раз задумліва памаўчаў, а затым раптоўна перакінуў віну на яго:

— А чаму ты пра гэта ў мяне просіш? Чаму не ў вашага япіскапа? Яна — манашка. А дзе жыць ёй, тут альбо ў Ізяслаўлі, пра гэта найперш рашае ён, яе пастыр... Выбачай, але мне няма часу на размовы з ім... Нават выслухаць яго скаргі на тое, што ты не зусім шчырун новай веры...

— Я не насаджаю яе гвалтам, — не столькі апраўдаўся, колькі патлумачыў Ізяслаў. — Ды нельга ж так — узяць і ўсё па-жывому пtriрасекчы. Трэба ж, каб і засталася нейкая повязь з даўнім.

— Але нібыта шмат патураеш старавернікам.

— Як каму, — спакойна, са знакам нязгоды адказаў Ізяслаў, бачачы, што цяпер бацьку мала цікавіць, як ён адносіцца да новай веры. Тым больш ведае, што новую веру прапаведуе больш за іншых маці. — Ну, як быць супраць вешчуноў? Яны не толькі моляцца, пяюць песні старым багам, але і стараюцца прадказаць ліха і бяду. З імі, як ведаю, раяцца і ўсе хрысціянскія ўладары. Канечне, яны не ўратуюць ад засухі ці лівіяў, ад чорных хвароб. Ды чалавеку лягчэй, калі яму нехта хоць паспачувае. А як не паважаць зялейнікаў, якія ведаюць сакрэты лекавых зёлак і, бывае, добра лечаць? Не бачу бяды вялікай ад варажбітоў, баянаў, абярэжнікаў. Без іх сумней жылося б. А вясёлыя і сумныя святы: Каляды, Масленіца, Гуканне вясны, Сёмуха, Купалле, Дзяды? Хіба гэта горш, страшней, чым некалі ў Рыме, дзе цешыліся крывавымі баямі, забойствамі гладыятараў?! Ну, а пра ведзьмакоў, ваўкалакаў — гэта найбольш паданні і казкі. Але і яны трэба. Япіскап наш прапаведуе пакорлівасць, а сам нецярпімы, абзывае дзікунамі...

— І мяне, думаеш, Канстанцінопаль усё яшчэ не лічыць дзікуном? — усміхнуўся Уладзімір.

— Лічыць. Бо для яго ўсе славяне цёмныя і адсталыя. І няхай сабе фанабэрыцца. А мы яму ўцерлі нос. А далей — яшчэ больш... — Усміхнуўся: — Хоць і мы — не лепшыя... Не лічым, апроч Кіева, Палацеска і Ноўгарада, не толькі язычнікаў, але і іншыя плямёны нявартымі людзьмі? Бо нават не нашымі дзядамі заведзена: калі хочаш каго падуладзіць, спачатку пачынай яго зняслаўляць, прыніжаць, а сябе ўзвышаць... А раз ты вышэйшы, то і маеш права на іх. Каб абчалавечыць... Вось таму і ваш япіскап нецярпімы... Хоча хутчэй стаць пастухом над паслухмяным статкам...

— ...Не чапаю тых, хто па старому звычаю спальвае цела нябожчыка і попел у скрыначцы выстаўляе на перакрыжаванні дарог, — Ізяслаў перавёў гутарку на іншае: — Але строга караю многажэнцаў. Тых, хто забівае жонку нябожчыка і спальвае разам з ім. Не дазваляю кроўную помсту, біць удаву, калі яна ў плакальніцу мала нальне слёз. Забараніў дзецям і ўнукам вывозіць у пушчу і пакідаць там састарэлых, нямоглых бацькоў і дзядоў. Натхняю адступіцца ад такога дзікунства, а шанаваць старых. Як магу, стараюся, каб было чым болей пісьменных людзей. І іх ужо нямала. Ужо не толькі я ці многія баяры, але і нямала мужоў знатных пішуць адзін аднаму на бяросце граматы. А навучаным напісанню отракам загадваю запісваць ад мудрых старцаў пра знакі начнога неба, зорак, прыкметы надвор'я, пра тое, што і калі трэба сеяць ды садзіць. А каб новая вера глыбей укаранялася, япіскапу патрэбныя не столькі нараканні, гнеў, садзіць люд у цёмнае і сырое падзямелле на ланцуг, а больш праяўляць цярпімасць, спагаду, любоў душой і словам Божым... Хоць калі ведзьмяру ці вядзьмярцы звязваюць за спіной рукі, начэпліваюць на шыю цяжкі камень і кідаюць у ваду, то ён гэта нібы не бачыць... А гэта ж — самасуд, чаго не павінна быць у дзяржаве... А што да новых храмаў, то ідзём яму насустрач: хутка пачнем будаваць дзве царквы святой Багародзіцы: адну — у Друцеску, другую — тут.

Уладзімір нічога асобна не сказаў пра аднаго са сваіх назірачоў-даносчыкаў. Пасля дастаў з сярэдзіннай кішэні каптана аксамітны бурачковага колеру каптурык і з гарэзным бляскам у вачах падаў яго сыну.

— Пацягні за гэтыя шнурочкі, — паказаў вачыма.

Ізяслаў тузнуў за шаўковыя повязкі — каптурык раскрыўся, а там — пячатка. Дастаў яе, а на ёй пацеркамі абазначана колца, а ў ім — княжацкае клейна і яго імя па-грэчаску, напісане кірылаўскімі літарамі. Значыць, адобранае ў самім Царградзе.

— Вось цяпер, сын, ты — паўнапраўны князь, — хацеў парадаваць Уладзімір. — І нашчадкі твае будуць паўнапраўнымі. Значыць, любімая табой з маці Палацеская зямля — вольная, паўнапраўная дзяржава: вы ўжо не на словах, а вось доказам для ўсіх краёў прызнаныя і Кіевам, і Візантыяй!

Я хацеў перадаць гэта табе перад усёй знаццю ў Кіеве, але ты не пажадаў наведацца... Так што, папраўдзе, пакіньце нянавісць да мяне: як бачыш, грэх свой яшчэ раз замольваю... Толькі... — схмурыўся. — Толькі, паўтаруся, не алчнічай на суседнія землі, што на ўліку ў Кіева...

Уладзімір, абапіраючыся на стол, цежавата падняўся. Хутка стаў на ногі і Ізяслаў. Бацька цяпер адмыслова, па-новаму прытухлымі вачыма агледзеў яго — нібы не ўзнёсла, як, бывае, без слоў, але ўсцешліва радуецца бацька за сынаву ўдаласць. Не, ён не раўнуе, але ведае: зайздросціць, шкодзіць будуць іншыя, каму яна, гэтая ўдаласць маладога, нажом у сэрца.

— Я веру табе, сын, — прамовіў Уладзімір. — Сам убачыў: не жывеш помстай...

— Дзякуй, — схіліў галаву Ізяслаў. — А я рады, што мы пабачыліся і пагаварылі. Што адсунуўся ён, недавер... А што да помсты, то яе ўжо даўно няма. Ты ў 6495-м (987-м ад нараджэння Хрыста. — *Аўтар.*) зрабіў правільны выбар. Хрысціянства ўжо само ішло да нас...

— І табе дзякуй, — таксама пакланіўся Уладзімір. — За разуменне тваё...

— Усё будзе добра, — нязмушана ўсміхнуўся Ізяслаў. — А печанегаў адаб'еш. Ужо адно тваё імя шмат значыць.

Бацька, здаецца, размякчэў. Ёсць такая рыса ва ўладных, жорсткіх людзей — чуллівасць у пэўныя, асабліва пяшчотныя хвіліны. Вось і ў таго нагарнулася на вочы слёзная павалока.

— Палацеск будзе ганарыцца табой, — прызнаў Уладзімір. — Канечне, найперш як Рагваладавічам па кудзелі. І ты ўжо заслужыў гэта. Ты і вялікім князем кіеўскім спраўным быў бы. Старэйшы з вас, Вышаслаў, не мае таго, што маеш ты.

— Ён быў, ёсць і будзе першым. Я на Кіеў не пасягаю і не буду пасягаць.

Ясней яснага: ісці туды — весці за сабой, як цяля на вяровачцы, і Полацк. Пампрэш — будзе іншы вялікі князь, хай сабе і твой сын, а вось Полацк застанецца пад уладай Кіева. Усяго толькі як удзельнае яго княства. А вось сённяшні яго падмурак можа быць і для свайго вялікага гмаху...

— Давай, сын, абдымемся на развітанне.

Прытуліліся. І па паніклых бацькавых плячах, слабым поціску рук Ізяслаў найбольш адчуў: той — таксама зямны, ужо аслабелы чалавек.

— Беражы сябе, пра сыноў дбай, — адхіліўшыся, даў наказ Уладзімір. — А маці твая... Зямля нас памірыць... А судзіць будуць там... — Паказаў пальцам на столь. — Яна — вялікая жанчына... Ва ўсім... Я такой красы жаночай і моцы духу чалавечага больш не ведаю... Калі цяпер ёсць праведныя на грэшнай нашай зямлі, то яна — з іх. А Саламон сказаў: «Праведницы в веки живут, и от Господа мзда (узнагарода) их, и строение (клопат) их (пра іх) от Вышнего...».

...Што да Рагнеды, то япіскап адмахнуўся ад Ізяслававых назойных просьбаў: не я ссылаў тваю маці ў Ізяслаўль, а вялікі князь кіеўскі як злачынцу вялікую. Дык няхай у паўзямлянцы-келлі адмольвае свае грахі. А супраць яго волі я не пайду...

Помнік «Рагнеда і Ізяслаў»

2

Сюды, у княжскую трапезную, пакаёвая прывяла дзве маладыя жаночыя асобы. Ужо дарослую дзяўчыну і падлетка — Прадславу і Праміславу. Абедзве, як і іхні бацька для чужога вока, не ў княжскім убранні, а кожная ў незвычайным — не зусім святочным персідскім зялёным, з чырвонымі вышыўкамі сарафане паверсе ліловай паддзёўкі, у зялёна-чырвоных скіндачках. А вось на валасы і твар яны былі даволі розныя. Старэйшая сястра — русявая, з глыбокім блакітам вачэй, ужо з расквітнелай жаночай грацыяй і красой — праўда, «выкапаная маці». Толькі з юначай гібкасцю, свежасцю яркіх вуснаў і поўненькіх шчок, жвавасцю позірку, яснасцю лоба, хораша ўзнятых грудзей і акругленых клубоў. І вельмі харашэў яе твар якраз падабраны да яго маці-прыродай роўны прадаўгаваты нос. Канечне, зусім не выпадкова ляшскі Баляслаў закахаўся ў Прадславу і занудзіўся, затаіў глыбокую злосць, калі Уладзімір не выдаў яе за яго замуж. Малодшая сястра, як і трэба для свайго ўзросту, была гонкая, тоненькая, з чарнявымі валасамі, з круглымі вачыма, але без хітрага прыжмурку, з тонкімі губамі, крыху з выцягнутым падбародкам. Як кідалася ў вочы, яна поўнілася цікаўнасцю да незнаёмага ёй старэйшага брата па адных бацьку і маці. Як пазней уваснае Ізяслаў, ведала, што ў розных мясцінах ёсць браты Яраслаў, Мсціслаў і Усевалад, але да Прадславінага пасвячэння лічыла: іх і яе маці — Ганна, як і Барыса, Глеба, Станіслава.

— Сястрычкі! — ад хвалявання і радасці ў Ізяслава зайшлося сэрца: быў вельмі чуллівы па маці.

— Брацік! Крэўнік! — першая рушыла насустрач Прадслава. — Яка даўнаочікувана зустріч! Які ты взрослый вже! Бравій! Чоловік!

Прыпалі адно да аднаго. Шчака да шчакі. Спрытна пакатыя Прадславіны плечы ўздрыгнулі, і яго шчаку абвільготнелі яе хуткія слёзы. Канечне, яна была ўжо здольная глыбока ўсвядоміць, перажываць за іхні такі цяжкі лёс, за ростань з маці, за іхняе цяперашняе. Але знайшла сілы, усміхнулася сястры:

— Праміслаўка, падыдзі, абдымі нашага старэйшага браціка.

Тая зрушылася і ішла так, як змалку вучаць хадзіць юных княжнаў, з высока паднятаю галавой, лёгка, дробненька перабіраючы нагамі. Ізяслаў пяшчотна прытуліў яе:

— Маленькая наша!.. Па ўсіх вас, адлучаных, гаравала і гаруе маці, а па табе, меншанькай, — найболыш... — Новы прыліў чуллівасці ў Ізяслава.

Гэтак жа сталася і з прысутнай тут Соф'яй — Прадслава, амаль яе аднагодка, ашчыравала яе абдымкам і пацалункамі («Рада бачыць цябе, братавая!»), а Праміслава толькі прытулілася, а Соф'я першая пацалавала яе, як дзяўчынку.

Як было бачна, Соф'я (яе, нявестку, цёпла блаславіла іхняя маці) сёння зноў была ўражаная — раней ад жаночай вялікаснасці Рагнеды, а цяпер ад стройнасці і красы яе старэйшай дачкі, палюбаванай, асвечанай нябесным і зямным дарам. У Рагнеды і Прадславы абвысакародзілася кроў паўночных конунгаў і полацкіх князёў. У іх хораша спалучыліся жаночая прастата і зграбнасць.

— Прашу падсілкавацца, — запрасіў Ізяслаў сясцёр, паказваючы на доўгі стол з рознай ежай, дзе былі тушаная капуста з гускай, маладыя баравічкі, ржаны хлеб і пшанічная булка з макам, смятана, малако, мёд, кісель і сыта да яго, журавінавы напітак, ачышчаныя арэхі, засушаны вінаград.

— Мы не галодныя, брацік, — адказала Прадслава, — а рваліся сюды найперш дзеля таго, каб пабачыцца. Пагаварыць. Мы ж — адна кроў! Каб ты ведаў, як я радая нават зірнуць на цябе!

— І я, сястрычкі мае. Тады давайце хоць прысядзем.

— Як яна, мама наша? — калі селі, нецярпелася ўведаць Прадславе.

—У смутку глыбокім, у малітвах. Адна яе радасць, што ўсе мы жывыя і здаровыя. Ад таго і яна моцная целам ды духам.

— У Палацеск «ён»... — Прадслава хітравата ўсміхнулася (значыць, дайшло да Кіева, што ён, Ізяслаў, і маці так называюць Уладзіміра), — ...мяне не пускае... А вось у Растове ў Яраслава, у Цьмутаракані ў Мсціслава, ва Уладзіміры ва Усевалада і ў Тураве ў Святаполка была.

Не сказаць, каб Ізяслаў зусім нічога не ведаў пра сваіх далёкіх ад яго братоў і сясцёр, пра тоесёе дачуваўся ад розных гасцей і сваіх віжоў, ды зусім іншае — не чужы пераказ, а сястрын аповед.

— У старэйшага з вас, Вышаслава з Ноўгарада, не была, дык нічога пра яго не магу сказаць. Малодшыя твае браты маюць розныя характары, — расказвала яна. — Яраслаў — не па гадах сур'ёзны, смелы, нават дзёрзкі і прагны да ўлады. Перахоплівае ўжо яе ў пестуна Будага, змушае сагнуцца перад ім растоўскую знаць. — Усміхнулася: — Не дарэмна кажуць, што рыжыя і кульгавыя злыя, а то і ліхія...

— Ён моцна кульгае? — спачувальна запытаў Ізяслаў.

— Даволі.

— Дзякуй Богу, што хоць ходзіць. Як помню, ён жа да трох гадоў не мог сам стаць на ногі. Мама гаравала, што будзе ляжань, а значыць можа быць князь-ізгой. Ускочыў і пабег, калі... — І не дагаварыў.

— Мне ўпотай расказалі пра тое... — Прадслава дала знак, што разумее яго недамоўленасць. — Яраслаў крыху помніць маму і цябе. Цябе — тады, калі ты засланіў сабой маці... Яго гэта вельмі ўразіла... Ён пра вас многа распытваў. Адказала, што ведала. І ён заплакаў... А Мсціслаў кажа, што нібы ў густым тумане бачыць вас. Цяпер, як мо і ведаеш, чатырнаццаць яму, на чатыры менш, чым Яраславу, яшчэ толькі прабіваюцца вусікі, але ўжо раславаты, моцны, старэйшых отракаў і грыдняў валяе, калі схопяцца дужацца накрыжкі. Кемны. Бярэцца ў рожкі з цьмутараканскімі вяльможамі. Дык і ён, як і ты, Яраслаў, будзе спраўны князь. — Уздыхнула. — Хоць яму мо будзе сама цяжэй з усіх вас: абкружаны морам і ворагамі. Адным словам, «ён» (без усмешкі ўжо) задаволены вамі: «Па мне пайшлі». Праўда, калі хтосьці з баяраў асмеліцца падаць голас, што ён дарэмна падзяліў дзяржаву паміж сынамі, сам сабе зменшыў «единовластие», бывае, і зморшчыць лоб: «Хоць... Папраўдзе, хто ведае, як потым маладыя арлы будуць паводзіцца са старым, аслаблым арлом... А як пасля смерці маёй паміж сабой?.. Не пераб'юцца ці не разарвуць сабраную прадзедамі і мной славянскую імперыю?..». А што да Усевалада нашага... — Сумна захітала галавою. — Маленькае княства яго, і ён... Падлетак ужо, павінен інтарэс свой мець, а ён гуляе ў дзіцячыя забавы і з меншымі за сябе. А баярам гэта толькі і трэба. Зусім не гадуюць у ім княжскі дух, спажываюць і будуць спажываць яго слабавольнасць.

«Разумная Прадслаўка, — пацешыўся Ізяслаў, — і душу вялікую ды глыбокую мае».

— Я, сястрычка, — прамовіў уголас, — ні супраць бацькі, ні супраць братоў ніколі не пайду.

— Многія кажуць, што ты — «мірны князь, будаўнік». Хоць, брацік, ёсць і незадаволеныя, што бацька (і яна цяпер пазбегла слова «ён») адасобіў вас ад славянскай імерыі, аднавіў палацескае вольнае княства. Бы ўгледжваюць у табе дзеда Рагвалода хітра задуманы далёкі намер... Якраз праз вашую мірнасць...

— Як і бацьку, табе таксама скажу: мяне асцерагацца не трэба. Самы вялікі мой намер зусім адкрыты: паставіць на ногі Дзедаўшчыну. Каб люд яе не жыў у норах і не хадзіў у звярыных скурах, каб ён быў такі, як і люд у Кіеве, Ноўгарадзе. Каб многаму навучыўся і ад Візантыі, і ад заходніх земляў. Каб усе пабачылі: мы нічым не горшыя за іншых, многае і нам па сіле нашай, па розуме і ўмельстве!

— Цяжкая, прыкрая была мая паездка ў Тураў да Святаполка, — вяла далей свой расказ Прадслава. — Яго маці гудзе і яму, і тураўцам у вушы: яе сын — Яраполкаў, дык не Вышаслаў з Ноўгарада, а якраз ён па даўнім праве некалі павінен быць на вялікакняжскім кіеўскім пасадзе. А цяпер павінен быць, як і ты, асобна ад Кіева... Не падуладжваецца яму Рагвалодаў Палацеск, дык такое права мае і град брата Рагвалода Тура... Усіх вас, «малодшых, Уладзіміравых сыноў», люта ненавідзіць, жадае вам зла вялікага. Шэпчацца з ляхамі, мае намер ажаніцца з іхняй князёўнай. Я не магла не перасцерагчы бацьку пра гэта. Хоць Святаполкавы мары могуць быць і марныя. «Яна» (Ганна) нашэптвае нашаму бацьку, каб запераемнічаў не былы язычнік, а іхні, «хрысціянскі» першы сын. Барыс. І яго змалку навучае на вялікага князя.

Ізяслаў чуў і пра апошняе сказанае Прадславай.

— «Яна» будзе рвацца пагаварыць з табой, — дадала да сказанага, узяла яго за рукі. — Асцерагайся. Яна зусім не тая, за каго сябе выдае. Нібы за маці нам, малодшым, але была б радая, каб мы ўсе разам згінулі і каб засталіся ды ўзвысіліся яе сыны. Горай горкай рэдзькі мне яе «любоў». Яна і цяпер раўнуе бацьку да нашай маці, бо ён...

Не паспела дагаварыць зразумелую яму, Ізяславу, сапраўдную рэч і перасцярогу адданая як маці, так і яму сястра: пачуўся пагрук у дзверы. Пасля Ізяслававага дазволу на ўваход сюды зайшоў яго верны грыдзь:

— Княжа, цябе кліча да сябе вялікая княгіня кіеўская...

Прадслава, Ізяслаў тут жа пераэірнуліся: пачалося! Але Ізяслаў быў спакойны. Раней, калі з маці выкідвалі яго, хлапчука, з Кіева, ён і ў тым узросце моцна ўзненавідзеў новую бацькаву жонку-хрысціянку — разбуральніцу, як тады ён, малеча, лічыў, іхняга сямейнага шчасця. А пасля яны прыглушылі свае крыўду і боль, аспакайнелі: што ж, «ён» мусіў пайсці якраз на такое, каб сюды хрысціянства дасягнула па яго закліку. Каб сама адукаваная і культурная Візантыя ўшанавала яго! І не абы-кім, а сястрой базілеўсаў! Ды і ўсё ва ўсіх шасцярых Рагнедзіных дзяцей уладзілася. Усе жывыя, здаровыя, дагледжаныя. За гэта чалавечую і мацярынскую вялікую плату трэба плаціць ёй. У паўзямлянцы-келлі!

Той міг, пакуль Ізяслаў міжволі перавёў свае думкі пра Ганну, Прадслава пільна назірала за ім і, канечне ж, з уцехай бачыла: ён засяродзіўся, ніяк не выяўляе пачуццяў. У гэтым, падумала, на яго падобны юны Мсціслаў. Не рэзкай выяўнасцю, а ўпэўненай стрыманасцю і душэўнай моцай. Міргнула яму: ідзі і будзь якраз вось такі, самастойны і годны.

— Соф'я, — паказваючы рукой на стол, папрасіў Ізяслаў, — будзь гаспадыняй, частуй братавых.

ЗГАДКІ

ПАМІНАЛЬНАЯ МАЛІТВА,
АБО ЗАПОЗНЕНАЕ РАЗВІТАННЕ

Уладзімір СІЎЧЫКАЎ

Тэлефонны званок Валянціны Аксак заспеў мяне перад уваходнымі дзвярыма ў ПЭН-цэнтар. Прасіла яна сказаць для «Радыё Свабода» колькі словаў на адыход у лепшы свет Ванкарэма Нікіфаровіча, і навіною гэтаю проста агаломшыла мяне. Папрасіў паўзы, нібыта каб зняць верхнюю вопратку і працерці затуманеныя з марозу акуляры, а тым часам ліхаманкава спрабаваў усвядоміць пачутае і пастарацца хоць збольшага прымірыцца з нялітасцівай рэаліяй.

Фота з архіва аўтара

Нугзар Каберыдзе (Грузія), Уладзімір Сіўчыкаў і Ванкарэм Нікіфаровіч на семінары перакладчыкаў у Доме творчасці «Іслач», 1989 год

Што мог сказаць?

Тое, што бясконца смуткую, бо чалавек гэты быў у пэўны час досыць блізкі мне і, як мог, паспрыяў у літаратурным навучанні і творчым росце. Што даў мне разгорнутую, на дзве старонкі машынапісу, рэкамендацыю на ўступленне ў Саюз беларускіх пісьменнікаў. Што прыемна дзівіла мяне тое, як цярплівa, мякка і далікатна ваджаўся ён з намі, тагачаснымі студэнтамі-філолагамі, пачаткоўцамі ў літаратуры...

Сустракаліся мы з ім і на прыступках агульнага alma mater, і ў аўдыторыях філалагічнага факультэта на вуліцы Чырвонаармейскай, і ў кавярні Дома літаратара. За гонар лічыў я запрашэнні ў дом вельмі далікатнага і абаяльнага чалавека, патомнага інтэлігента, прызнанага перакладчыка і крытыка, літаратуразнаўцы і кінасцэнарыста. Пра літаратурныя ўзаемасувязі дазнавацца ад яго можна было не адцягнена-абстрактна: яны ладзіліся навідавоку — удзельніцаю творчых семінараў была і аспірантка, балгарка Венета Георгіева-Козырава з Габрава, з адной з сусветных сталіц гумару.

А вось сумная вестка з Чыкага пра адыход Ванкарэма Валяр'янавіча, ведаю, ударыла нібыта абухом не толькі мяне. Але чамусьці, пэўна, крыху крамольна, падумалася: «Можа, і добра, што дазналіся мы на Беларусі пра гэта запознена, што, нягледзячы на сучасныя мажлівасці сувязі, тужлівая вестка прыйшла з-за акіяну толькі праз тры месяцы». Гэта крыху змікшывавала боль ад страты і заўсёднае, непазбежнае ў такіх выпадках адчуванне вінаватасці.

Ванкарэм Валяр'янавіч быў аўтарам паўсотні сцэнарыяў дый інсцэніровак тэлевізійных і дакументальных фільмаў. Герой аднаго з іх Рыгор Барадулін прыгадваў, што Ванкарэм Нікіфаровіч, як абазнаны мінчук, уводзіў яго, ураджэнца Вушаччыны, не толькі ў сталічнае жыццё, але і ў літаратуру, дапамагаў літаральна ва ўсім.

Гэты досыць рэдкі талент добразычлівага сталкера, тактоўнага праваднікa могуць засведчыць і многія іншыя літаратары, выдаўцы, навукоўцы, рэдактары, журналісты, якім пашчасціла супрацоўнічаць, сумоўнічаць і працаваць поруч з нястомным руплiўцам на ніве беларускае і не толькі айчыннае культуры і прыўкраснага пісьменства. Балгарскі ордэн Кірылы і Мяфодзія (на Беларусі толькі чатыры ягоныя кавалеры!) ёсць адзнакаю шматгадовай перакладчыцкай працы на глебе славяншчыны, а калі сягнуў за акіян, дык дасканала спасцігнуў Ванкарэм Валяр'янавіч і культуру новага месца жыхарства. Але і ў далёкім Ілінойсе нястомна прапагандаваў ён беларушчыну, намагаўся, каб беларускае жыццё там ажыўлялася.

Шчыраваў як журналіст, пісаў літаратуразнаўчыя артыкулы, уклаў зборнік драматургіі беларускіх эмігрантаў "Урачыстасць у садзе", перакладаў на расійскую мову позні творы Васіля Быкава, адкрываў іх расійскамоўнаму чытачу.

Ахвотна дзяліўся ён сваімі напрацоўкамі і творчымі здабыткамі. Электронная пошта апэратыўна прыносіла пераклады быкаўскіх апавяданняў і прыпавесцяў («Желтый песочек», «Пригорок», «Полководец», «Подаренная жизнь», «Хвостатый», «Свобода», «Оборонка», «Маленький красный цветочек»), калі ўкладаў я том выбранага для маскоўска-цвярскога выдавецтва «Мартин». Больш за тое, падахвоціў ён і мяне перакласці на расійскую мову прыпавесць «Кошка і мышка», а потым і апублікаваў яе ў адной з чыкагскіх газет, зладзіў тым самым маю першую заакіянскую публікацыю.

Цешуся з тае прычыны, што змог хоць крыху аддзячыць свайму літаратурнаму настаўніку — друкавацца пачаў ён якраз у год майго нараджэння. У пэўны час удалося завабіць яго да падрыхтоўкі і выпуску анталогіі грузінскай дзіцячай літаратуры «Дружная з сонцам» у выдавецтве «Юнацтва». Пазней паспрыяў яму усталяваць кантакты з рэдактарамі часопіса «Дзеяслоў», у якім неўзабаве з'явіліся некалькі нікіфаровічавых артыкулаў і эсэ, прысвечаных Алесю Адамовічу, Васілю Быкаву, Уладзіміру Дубоўку.

У полі ягонага зроку практычна не было выпадковых ці малазначных постацяў. Цікавілі яго і займалі, акрамя ўжо згаданых карыфеяў, творчасць Марка Шагала і Стэфаніі Станюты, Аркадзя Куляшова і Івана Мележа, Івана Пташнікава і Янкі Сіпакова...

Дый і ягонае імя і імя па бацьку былі настолькі рэдкія і адметныя, што дастаткова было прамовіць у літаратурных колах толькі іх, без прозвішча, ці нават толькі кароткае — як пароль — Рэм, станавілася зразумелым, пра каго ідзе гаворка.

На вялікі жаль, перапіска наша паступова затухала: ён азываўся нават па электронцы ўсё радзей, а я не асмельваўся назаляць...

Днямі пераглядаў свае архівы. Покуль што не адшукаў некаторыя фотаздымкі, затое знайшоў рукапісныя пісьмы, ужо згаданую рэкамендацыю ў творчую суполку. Пагартаў біябібліяграфічныя і іншыя даведнікі, — і глыбока засмуціла мяне, што працятыя ці то юдафобіяй, ці то прагаю палітычнай помсты за эміграцыю ў ЗША выдаўцы і рэдактары 18-томнай «Беларускай энцыклапедыі» не змясцілі нават самай сціплай персаналіі пра найшаноўнага інтэлігента, эрудыта дый (іронія лёсу!) энцыклапедыста.

Але, напэўна ж, нездарма слова «свет» фігуруе ў найменнях ягоных кніг-манаграфій «Усяму свету — свой дар» і «Дарогі ў шырокі свет».

Імя ж «Ванкарэм» дагэтуль гучыць мне як сакральны напамінак. Упэўнены, што творчая спадчына непазбыўнага патрыёта і разам з тым грамадзяніна свету Ванкарэма Нікіфаровіча будзе яшчэ належна расчытаная і як след ацэненая.

19 лютага 2012 г.

НАС БЫЛО МНОГА
ДЗЁННІКАВЫ ЗАПІС АД 6 МАЯ 2011 ГОДА. ПЯТНІЦА

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

«У гэты панядзелак, перад Радаўніцай, пахавалі Валю Коўтун. Генрых Далідовіч пра яе цёпла напісаў у «Народнай волі». «Адыходзіць наша пакаленне», — падумала я пад вечар і зразумела, што гэта гатовы радок верша».

Даўні маладосцеўскі здымак мне падарыў той самы Генрых, мой сусед па лысагорскай дачы. Мяне, настаўніцу, толькі што прынялі ў Саюз пісьменнікаў. На мне бела-блакітная крымпленавая сукенка (хаця крымплен ужо выходзіў з моды.) Мабыць, адбывалася якаясь літаратурная імпрэза. Хто быў ініцыятарам знядца — не памятаю. Хутчэй за ўсё — Уладзімір Крук, ён умеў не толькі падгледзець цікавы кадр, але і звесці ў кампанію блізкіх па духу людзей. У цэнтры, як і належыць, — старэйшая, Эдзі Агняцвет.

Адгэтага здымка вее цеплынёй і прыязнасцю. Многія з нас калі не сябравалі, то проста часта сустракаліся. У Раі на плошчы Якуба Коласа не раз спыняласа, жывучы ў Плешчаніцах. У Жэні на Ульянаўскай даводзілася начаваць у 80-ых, калі на новай працы — тэлебачанні — адбываўся якісь мантаж альбо позняя запісы і не было магчымасці дабрацца да сям'і. У Любы я бывала дома пазней, у 90-ых. Эдзі Сямёнаўну (з Маргарытай Яфімавай і іншымі) — наведала незадоўга да яе смерці, калі яна ўжо была прыкавана да ложка. Пра лёс Валерыі Маргуліс нічога не ведаю. Люба Турбіна, здаецца, стала пасялілася ў Маскве.

Будзе справядлівым згадаць і іншых. З Вольгай Іпатавай кантактавалася па грамадскіх справах. З Зінай Дудзюк пасябравала на ўсесаюзным семінары драматургаў, мы дасюль перазваньваемся. З Нінай Мацяш перасякалася рэдка, затое мы «сустрэліся» ў межах адной літаратуразнаўчай кнігі. Марыю Баравік і Ніну Шкляраву ведаю з часу першага паэтычнага семінару ў Караліщчавічах. Кагосьці зараз магу і не прыпомніць, бо нас было многа.

Будзем жыць

Адыходзіць наша пакаленне…
Першаю была, вядома, Жэня.
Ў новым доме згінула фатальна,
Смерць была трагедыяй і тайнай.

Як нас распластала —
не пытайся…

Фота Уладзіміра Крука

Злева направа: Валерыя Маргуліс, Раіса Баравікова, Эдзі Агняцвет, Таіса Бондар, Люба Турбіна, Галіна Каржанеўская, Жэня Янішчыц. 1976 год.

Потым захварэла Бондар Тася.
І медкарткі быццам бы
не мела.
Пра такіх гавораць,
што «згарэла».

Мацяш шматпакутная…
Сяброўка
Многім (спавядалася ў лістах).
Помню, як пісьменнік у сталоўку
Ніну зносіў проста на руках.

Ў месяц юбілею, нечакана,
Светлаю сядміцай (не хлушу)
У бацькоўскай хаце,
досыць рана
Валя Богу аддала душу.

Лёс нам адкрывацца не павінен.
Графікаў на небе не вядуць.
Засталіся Рая, Волька, Зіна…
Будзем жыць,
пакуль не адпяюць.

ЮБІЛЕЙ

АСЕННІ РАНАК

ДА 70-ГОДДЗЯ ПАЭТА ІВАНА АРАБЕЙКІ

Аляксей ФІЛАТАЎ

Я жыў — і нельга перайначыць,
І прарастала зерне ўдач
На чорных скібінах няўдачы...
Іван Арабейка

...Ужо каторы раз мама ціхенька просіць: «Прачынайся, уставай, сынку, табе чараду пасвіць». А ўставаць так не хочацца! І маці шкадуе, дае магчымасць яшчэ хвілінку паспаць. Нарэшце ўсямігадовага падпаска за плечукамі — торба, у руках — ляшчынавы кій. Так, «не белы і не русы, а колерам у спелае жніво», Іванка Арабейка — падпасак, бо за пастуха — не намнога старэйшы ягоны родны брат.

Торба за плячыма ў парабкаў — чужая: яны найміты — людскую скацінку пасуць. А вось кій, рабенькі і зграбны, бы цацачка, — уласнай вытворчасці, бо рукі ў палешукоў ад бацькі і ад Бога, ад роднае зямлі, як і сэрцы іхнія, пакуль памерам з кулачок, — залатыя.

Уладзімір Андрэевіч Калеснік не мог надзівіцца, чаму Палессе «ў час вайны і адразу пасля яе нарадзіла так шмат чулых сэрцам дзяцей». Іван — адзін з іх. І цягне ён цяпер парэпаныя, адубелыя, босыя свае нажаняты праз колкую жніўеньскую расу «ўслед за сонцам» у аколіцах роднае вёсачкі з п'янкім імем Хмелева бліз Жабінкі.

Я вухам не чуў і вокам не бачыў Івана, але ведаў ужо пра яго ў далёкім 55-м, бо вучыўся разам з ягоным суседам, які таксама не мог надзівавацца той празе да працы, той нястачы, якую пораўну дзялілі шматлікія дзеці сям'і Сяргея Арабейкі, намагаючыся з апошняе моцы дапамагчы бацькам зарабіць на хлеб. «Каб брацьтой хлеб было не грэшна, я дровы сек і печ паліў», — вобразна скажа Іван праз гады ў вершы «У хаце сонечна было» з першага ягонага паэтычнага зборніка «Услед за сонцам», пачынаючы распрацоўку ў сваёй спеўнай лірыцы тэмы любові да маці-жанчыны, якая нарадзіла, і маці-Радзімы, маленькай і найвялікшай у свеце, якія вывелі, нягледзячы на «чорныя скібіны няўдач», каржакаватага, у корань, вясковага хлопца ў людзі.

За сваё шматгадовае і скрутнае літаратурнае жыццё (нарадзіўся 26 сакавіка 1942 года) Іван Сяргеевіч выдаў толькі дзве паэтычныя кніжкі. Другая мае назву «Асенні ранак».

З 1979 года Іван — сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. А ў тыя гады афіцыйным пісьменнікам было стаць цяжэй, чым у космас узняцца. Дарэчы, прысвяціў ён верш і нашаму зорнаму земляку Пятру Клімуку, ды я б сказаў: не так яму, як ягонай маці...

Іван Арабейка

Чытаем Іванаў спеў, і паціху, шчымліва радуецца душа, і дзякуем Богу за тое, што звёў з чалавекам, які так звонка, іскрыста, так чула і далікатна-замілавана выказаў і твае запаветныя пачуцці і думы, ухваліў, здзівіўся красою нашай непаўторна-самабытнай зямлі, раскрыў існасць душы палешука.

Пячэ — ні воблачка нідзе,
На лузе конікі замоўклі,
І толькі чмель адзін гудзе
Вакол рамонкавай галоўкі.
Зграбаем сена, ну а дзед,
Яго стагуючы, жартуе:
«Яно як чай, карова з'есць —
Яшчэ і ў рукі пацалуе».

Аснова і выток пачуццёва-пейзажна-інтымна-патрыятычнай паэзіі Арабейкі — вясковыя, цнатліва-чыстыя, надзвычай сціплыя, нават неяк пяшчотна-сарамлівыя. Ну, не можа Богам адзначаны дзівак-чалавек, бы натоўп «самаўпэўненай пасрэднасці» (Янка Брыль), кляпаць і трубіць оды «времени, себе и ему». Але мімаходзь адзначым, што і вытворчую, пралетарскую тэму не мінае ў сваёй творчасці інжынер па адукацыі Арабейка.

І робіць гэта па-майстэрску, таленавіта, да парушынкі спазнаўшы тэхналогіі вытворчасці... «газавых пліт, шкла, папярэдне напружанага бетону», і пры гэтым тлумачыць прычыну поспехаў як паплечнікаў, так і ўласную: жарыць «сэрцаў нашых агонь! Барвовае полымя печы бушуе, бушуе ў вачах»...

Не мог дзіця вайны Арабейка абмінуць подзвіг бацькоў, «якія жыцці нам падаравалі і ў зямлю навек ляглі» (Расул Гамзатаў). Сваю паэму «Сцяна» Іван выпакутаваў, падслухаў у звоне цішыні Брэсцкай крэпасці і золкім ранкам, і росным вечарам, і зорнай ноччу. Вобраз камісара, жывога чалавека, які пускае слязу на рукаво шынялі, шкадуючы цёплых, жывых дзяцей сваіх, юнакоў-салдацікаў, якія «у дальнім гуле слухаюць трывогу», стане прыкладам вобраза чалавека на вайне. Ідэя гэтага амаль дакументальнага эпічнага твора: «Як да зарэзу мне трэба помніць мінулыя дні! Каханне вечна, над ім не ўладны бег гадзін». А тыя, хто загінуў, баронячы Радзіму, сёння сталі «шчэбетам птахаў, травою ля вады», і прысутнасць іхняя назаўсёды! Гэты праведны сказ пра час, ад якога мераюць свой кон многія на нашай зямлі, прыйшоў да Арабейкі ад Твардоўскага, у паэзію каторага ён бясконца ўлюбёны.

Здзіўляе метафарычнасць, лірызм, тонка падгледжаная дэталь, ласкавы гумарок, вобразнасць творчага набытку паэта. Абагулёныя Іванам хмель і журавы. Знакамітая ў літаратурным коле «белая, белая будка, дзе дзяўчо каля будкі, як незабудка». Крахабор, злыдзень, што нават камень, які за пазухай насіў, прасіў, «каб на грудзі палажылі на магіле». А чаго варты марцовы кот, «які пазыдзіць досвіткам дамоў ды ўсё расол халодны п'е, а ўдзень, як выгнаны прымак, пад прызбай грэецца з варонамі»! А «аловак — паяльнік сакрэтаў маіх, што пакідае на паперы абвуглены след!»...

У адным з вершаў Янка Арабейка (прабач, Іване, за Янку; сарвалася з душы) разважае: «Можа, буду воблакам ці лазою там, за небакраем?». Не, ты ўжо сёння, у свае 70, як сам сказаў,

Падняўся дрэвам гонкім
Пераўзышоў тым самым
небыццё...
Ты разышоўся голлем у блакіце,
Стамлёны вырай прытуліў
вясной не раз.

Набралася моцы ўлюбёнае ў жывое на Зямлі тваё сэрца, здзейсніліся твае надзеі. Ты стаў голасам сваіх землякоў, чые сэрцы разбіваліся моўчкі, асабліва тых, хто насуперак току валынскай роднай крыві прытуліў да сэрца спеўнае слова Купалы і Коласа, мову шматпакутнага беларуса.

І слаўна, хораша, што апошнім часам твой голас зноў загучаў напоўніцу, бо душа твая, адчуваючы, што «зусім не мінулы, а мой жорсткі век», прамаўляе: «Не магу маўчаць».

АБРАЗКІ

ПОШУКІ ІСЦІНЫ

Лідзія АРАБЕЙ

Фота budzma.org

Параўнанні

Не прымаю параўнанняў, якія часта даюць нашы літаратуразнаўцы: «Паўлюк Трус — наш беларускі Ясенін, Кандрат Крапіва — наш беларускі Крылоў...»

І Паўлюк Трус, і Кандрат Крапіва непаўторныя, іх ні з кім нельга параўноўваць. Ясенін — сам па сабе, Крылоў — сам па сабе, а нашы выдатныя Паўлюк Трус і Кандрат Крапіва — самі па сабе, яны выключныя — гонар нашай літаратуры.

Малады і прыгожы

Чытаю ўспаміны пра Івана Мележа — прыгожа выдадзеную кніжачку ў 1982 годзе, з партрэтам Мележа на вокладцы. І ўяўляю, як ляжыць ён недзе глыбока ў зямлі, у невядомым для нас свеце, і Бог-час робіць з яго целам сваю жорсткую работу.

А тут, на зямлі ён застаўся малады і прыгожы, і адзін у яго Бог — літаратура, якой ён малітоўна служыць.

І робіцца шкада, што часам прабягала ў сваім клопаце паўз яго, мала гаварыла яму цёплых слоў пра яго раманы, а ён так чакаў гэтых слоў — і ад чытачоў, і ад сваіх калег.

А калегі, пры жыцці аўтара скупаватыя на пахвалу, тут, у кніжцы ўспамінаў, аддаюць яму належную пашану. Толькі ён адтуль, з таго свету, наўрад ці чуе гэта.

Тыран і народ

Тыран, дыктатар ніколі не ўтрымаў бы ўлады, калі б яго не падтрымліваў свой народ. Заўсёды знойдуцца халуі, якія будуць дыктатара славіць, спадзеючыся, што ён кіне ім, як сабакам, костку.

І ўсё-такі дыктатару прыходзіць канец, знаходзіцца лідар, які павядзе народ у наступ і знішчыць тырана, і на яго месца прыйдзе новы дыктатар.

Суцяшэнне

Калі са мною здараецца якая-небудзь непрыемнасць — упаду і моцна паб'юся, альбо зваліцца нешта на галаву — я суцяшаю сябе думкаю: «Магло быць яшчэ горш...»

Ад кахання да нянавісці

Людзі кахаюць адно аднаго, жэняцца, а потым невядома куды знікае каханне, і на яго месца заступае нянавісць, і яны разыходзяцца.

Цяпер былыя муж і жонка паліваюць адно аднаго брудам, не спяць па начах, прыдумваючы, якую б зрабіць прыкрасць адно другому. А калі ў іх яшчэ ёсць дзіця, то ім кідаюцца, як мячыкам, пасуючы ад маці да бацькі, навучаючы дзіця казаць брыдкае бацьку на маці, а маці на бацьку, не разумеючы, як калечаць малое і як самі ўжо скалечыліся.

У чым ісціна?

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі дзеці таксама нараджаліся, бо мужчыны і жанчыны сыходзіліся, жылі як муж і жонка, але не вянчаліся, не спраўлялі вяселляў і нават у загсах не распісваліся, усё гэта лічылася буржуазным перажыткам.

Мой стрыечны брат Барыс Пятроўскі распісаўся з жонкаю пасля таго, як пражылі разам пяцьдзясят гадоў і нажылі трох дзяцей, і толькі на той выпадак, калі каторы памрэ, дык другому засталася б спадчына.

Цяпер спраўляюць вяселлі — аж зямля дрыжыць, нявеста красуецца ў вясельнай сукенцы з вэлюмам, у госці запрашаюць ледзь не сто чалавек, грымяць музыка, наладжваюцца танцы.

Але тыя шлюбы, без вянца і без загса, трымаліся мацней, а гэтыя — з шумным вяселлем часта цераз год ці цераз два — раскідаюцца.

Дык у чым жа ісціна?

Прасвятленне

У маладосці мне здавалася, што там, наверсе, самыя разумныя, самыя сумленныя і справядлівыя людзі.

А жыццё паказала, што там, наверсе, і не самыя разумныя, і не самыя справядлівыя. Яны часам калечаць жыцці людзей і трымаюцца за ўладу, пакуль нехта не дасць ім каленам пад зад, альбо пакуль сам арганізм не вытрывае натугі ды не здасца.

Вось і вер

У 1961 годзе Мікіта Хрушчоў аб'явіў, што праз дваццаць гадоў сучаснікі будуць жыць пры камунізме.

А крыху больш чым праз дваццаць гадоў тыя сучаснікі асвойвалі жыццё пры капіталізме. Вось і вер правадырам.

Дзіця-пераростак

Беларусь падобна на тое біблейскае дзіця, на якое квапіцца дзве маткі, даказваючы, што гэта яны яго нарадзілі.

Можа, якая матка — Польшча ці Расія — адпусціла б Беларусь на волю, ды сама яна, як тое дзіця-пераростак, ніяк не адвыкне ад расійскай цыцкі і не стане на ногі.

Што лепей?

Што лепей для старога чалавека? Мець ясную галаву, усё разумець і перажываць, хвалявацца ці засланіцца ад жыцця беспамяцтвам і, выйшаўшы на вуліцу, заблудзіцца, не знайсці дарогі дадому, жыць, як трава расце?

Мусібыць, другі варыянт для старога чалавека лепшы. Бяда толькі для тых, хто з ім побач.

Таматны сок

У цяперашніх фільмах пра вайну чалавечую кроў замяняюць таматным сокам, і той сок выглядае як кроў натуральная.

Баюся, што трагедыя вайны хутка будзе паказвацца на ўзроўні таматнага соку.

Паклёпнікі

Быў час, калі сусед пісаў на суседзяў даносы: гэты, маўляў, японскі шпіён, а гэты — амерыканскі. І тых бедных «шпіёнаў» расстрэльвалі без суда і следства.

Ішоў час, цяпер іншая эпоха, але парода паклёпнікаў жывучая, і хаця ідзе дыскусія — ці трэба адмяняць смяротнае пакаранне, для сённяшніх паклёпнікаў яе варта было б прымяняць.

Галасаванне

У інстытуце на вучоным савеце прымалі доктарскую дысертацыю вучонага. І ўвесь вучоны савет аднагалосна выказаўся за наданне таму вучонаму звання доктара навук.

А калі прайшло тайнае галасаванне, то аказалася, што ўвесь вучоны савет аднагалосна прагаласаваў супраць.

АПАВЯДАННЕ

ГІСТОРЫЯ ПРА ГОБЛІНАЎ, ЯКІЯ

З «ПАСМЯРОТНЫХ НАТАТАК ПІКВІКАВА КЛУБА»

Чарлз ДЫКЕНС

Чарлз Дыкенс, 200-гадовы юбілей якога адзначаецца ў літаратурным свеце, — адзін з самых знакамітых ангельскіх празаікаў і безумоўны класік сусветнай літаратуры. Гумар Боза (псеўданім, які часам выкарыстоўваў Дыкенс) пэўным чынам спрычыніўся да фармавання ангельскага гумару ўвогуле, а многія створаныя ім вобразы з'яўляюцца класічнымі (і аднымі з самых вядомых) вобразамі віктарыянскай літаратуры.

У старым манастырскім мястэчку, не дужа далёка адсюль, даўным-даўно — так даўно, што гэтая гісторыя мусіць быць праўдаю, бо нашыя прадзеды без агаворак у яе верылі, — быў пры цвінтары вартаўнікам і далакопам нехта Гэбрыэл Граб. Калі чалавек працуе далакопам і напаміны пра смерць акружаюць яго ад рана да рана, з гэтага ніякім чынам не вынікае, што ён мусіць быць маркотным і панурым. Народу, весялейшага ад тутэйшых трунароў, не знойдзеш па цэлым свеце, і сам я калісьці меў гонар сябраваць з плакальшчыкам, які ў вольны час, па-за працаю, быў жартаўнік і забаўнік не горшы ад іншых, майстар і песні бестурботныя гарлаць без перапынку, і добры кубак грогу асушыць адным духам. Але нягледзячы на ўсе прыклады адваротнага, той Гэбрыэл Граб быў сварлівым, незагаворлівым ды грубым — хмуры й нелюдзімы быў чалавек і не ладзіў ні з кім, апроч сябе самога ды аплеценай лазою пляшкі, якая займала вялікую глыбокую кішэню ягонай камізэлькі; а кожны вясёлы твар, які трапляўся яму на вуліцы, ён сустракаў позіркам настолькі нявітлым і зласлівым, што цяжка было не страціць пад ім увесь свой добры настрой.

Раз у Вігілію Калядаў, перад самымі прыцемкамі, Гэбрыэл ускінуў на плячо рыдлёўку, запаліў ліхтар ды скіраваўся да старога цвінтара; бо да наступнага ранку ён мусіў дакапаць адну магілу, а быў якраз зусім не ў гуморы і падумаў, што калі безадкладна возьмецца за працу, то гэта можа яго ўзбадзёрыць. Спяшаючыся ўверх па даўняй вулцы, ён бачыў, як ліецца праз старасвецкія вокны вясёлае святло гарачых камінаў, і чуў, як радасна й гучна смяюцца людзі, што сабраліся ля полымя. Ён прыкмячаў мітуслівыя рыхтаванні да весялосцяў наступнага дня, і абложкі пары з кухонных фортак даносілі да яго з гэтай сумятні мноства апетытных пахаў. Усё гэта было жоўцю і палынам для сэрца Гэбрыэла Граба. А часам ямчэ дзеці, выскачыўшы чародкаю на вуліцу, перабягалі дарогу й не паспявалі нават пагрукаць у дзверы, як паўтузіна кучаравых сваволнікаў ужо высыпалі насустрач і тоўпіліся вакол гасцей на лесвіцы ў прадчуванні цэлага вечара калядных гульняў — ад такога відовішча Гэбрыэл змрочна ўсміхаўся й мацней сціскаў тронак рыдлёўкі, раздумваючы пра адзёр, шкарлятыну, малочніцу, коклюш ды многія йшчэ іншыя крыніцы суцяшэння.

У такім удалым настроі Гэбрыэл крочыў далей, каротка гыркаючы ў адказ на прыязныя вітанні суседзяў, якіх сустракаў раз-пораз на дарозе, і нарэшце звярнуў у цёмны завулак, што вёў на цвінтар. Гэбрыэл толькі і марыў як найхутчэй дабрацца да гэтага завулка, бо тое было, наогул кажучы, слаўнае змрочнае нудлівае месца, у якое гарадскі люд завітваў нячаста — хіба што ў ясны дзень ды пры яркім сонцы; так што далакоп не жартам абурыўся, пачуўшы, як нейкі юны абадранец гарлапаніць радасную песеньку пра вясёлае Раство проста пасярод гэтай святарнай сцяжыны, якая звалася Трунаю алеяй ад самых дзён старога абацтва, яшчэ ў часы манахаў з голенымі галовамі. Гэбрыэл працягваў свой шлях, голас чуўся ўсё гучней, і стала ясна, што гэта маленькі хлопчык спяшаецца да сяброў на старую вуліцу, а каб не сумаваць па дарозе ды прыйсці ў адпаведны выпадку настрой — спявае на ўсю моц сваіх лёгкіх. Так што Гэбрыэл пачакаў, пакуль хлопец падыдзе бліжэй, а тады загнаў яго ў кут ды разоў пяць ці шэсць стукнуў па галаве ліхтаром, проста каб навучыць яго стрымліваць голас. Хлопец пабег прэч, трымаючыся за галаву і спяваючы зусім іншую песню, а Гэбрыэл Граб ад усёй душы пагігікаў, прайшоў на цвінтар ды зачыніў за сабою вароты.

Ён скінуў куртку, паставіў ліхтар на зямлю і, саскочыўшы ў недакапаную магілу, з усёй душою прапрацаваў каля гадзіны. Але зямля прамерзла, і не дужа проста было разбіваць яе рыдлёўкаю ды выкідаць з ямы. Месяц хаця і ўзышоў, але быў зусім маладзенькі, і на магілу, схаваную ў цені касцёла, падала зусім мала святла. У іншы час гэтыя перашкоды засмуцілі б і раззлавалі Гэбрыэла Граба, але ён гэтулькі сябе пацешыў, спыніўшы хлопцавы спевы, што мала зважаў на тое, як павольна рухаецца справа, а калі скончыў працу на гэтую ноч, то са змрочным задавальненнем зазірнуў у магілу й ціха замармытаў, збіраючы рэчы:

А чым не жытло,
ну чым не жытло?
Колькі футаў зямлі,
калі ўсё прайшло?
Вось камень адзін,
і камень другі,
Ў чарвякоў пад камнямі —
абед неблагі;
Ды наўкол пустазелле расце
па гніллі —
Чым не слаўныя жытлы
ў свячонай зямлі?

— Хо-хо! — засмяяўся Гэбрыэл Граб, сядаючы на пляскаты магільны камень, улюбёнае сваё месца адпачынку, ды выцягваючы аплеценую пляшку. — Труна да Калядаў — скрыначка для падарунка! Хо-хо-хо!

— Хо-хо-хо! — паўтарыў голас зусім блізка за ягонаю спінаю.

Гэбрыэл, які акурат падносіў пляшку да вуснаў, прыпыніўся й насцярожана азірнуўся. Нават у глыбіні найстаражытнейшай з вакольных магіл не магло быць большай цішыні ды спакою, чым на цвінтары, залітым бледным ззяннем месяца. Халодная шэрань бліскала на магільных плітах і зіхацела, нібы дыяментавая сетка, на каменнай разьбе старога касцёла. Цвёрды хрусткі снег ляжаў на доле, і такім белым і гладкім покрывам засцілаў ён частыя земляныя горкі, што здавалася, быццам мерцвякі пакладзеныя тут без пахавання і толькі ахінутыя мяккімі саванамі. Ніводзін шолах не парушаў бязмежнага спакою гэтай урачыстай карціны. Нібыта і самі гукі заільдзянелі, такі стаяў холад і такая ціша.

— Гэта рэха, — прамовіў Гэбрыэл Граб, зноў падносячы пляшку да вуснаў.

— Гэта не рэха, — адказаў нізкі голас.

Гэбрыэл ускочыў ды так і прырос да зямлі ад здзіўлення і жаху; бо ўбачыў істоту, ад выгляду якой кроў застыгла ў ягоных венах.

Зусім блізка ад яго на магільным камні, пастаўленым тырчма, сядзела дзіўнае, таямнічае стварэнне, якое, адразу адчуў Гэбрыэл, прыйшло не з гэтага свету. Даўгія вычварныя ногі істоты, якія лёгка дасталі б да зямлі, былі падагнутыя й перакрыжаваныя на адмысловы, мудрагелісты лад, а аголеныя жылістыя рукі абапіраліся на калені. Кароткае круглае тулава было зацягнутае ў цесную камізэльку, аздобленую невялічкімі разрэзамі, за спінаю матляўся кароткі плашч, незвычайна выразаныя зубцы на каўняры замянялі гобліну брыжы ці шыйную хустку, а даўжэзныя насы чаравікаў закручваліся ўверх. На галаве ў яго быў завостраны шыракаполы капялюш, упрыгожаны адзінокім пяром. Капялюш быў пакрыты шэранню, і выглядаў гоблін так, быццам рассеўся на гэтым самым камні з усёй выгодаю стагоддзі з два ці тры таму. Сядзеў ён зусім нерухома, звесіўшы язык, нібыта хацеў падражніцца, і ўхмыляўся Гэбрыэлу Грабу такою ўхмылкаю, якая адным толькі гоблінам пад сілу.

— Гэта не рэха, — сказаў гоблін.

Гэбрыэл Граб стаяў змярцвелы й нічога не мог адказаць.

— Што ты робіш тут у Калядную Вігілію? — сурова спытаў гоблін.

— Я прыйшоў капаць магілу, сэр, — пралепятаў Гэбрыэл Граб.

— Што за чалавек цягаецца сярод магіл ды цвінтароў у такую ноч? — усклікнуў гоблін.

— Гэбрыэл Граб! Гэбрыэл Граб! — заенчыў дзікі хор галасоў, якія быццам запоўнілі цвінтар. Гэбрыэл спалохана агледзеўся — нікога не было бачна.

— Што там у тваёй бутэльцы? — спытаў гоблін.

— Джын, сэр, — адказаў далакоп, затрымцеўшы яшчэ мацней, бо ён купіў джын у кантрабандыстаў і цяпер непакоіўся, ці не служыць яго дапытлівы суразмоўнік у гоблінскай акцызнай управе.

— Хто п'е джын у адзіноце, ды на цвінтары, ды ў такую ноч? — спытаў гоблін.

— Гэбрыэл Граб! Гэбрыэл Граб! — ізноў абвясцілі дзікія галасы.

Гоблін зласлівa скасавурыўся на жахнутага далакопа і, узвысіўшы голас, выгукнуў:

— І хто, калі так, будзе нашаю належнаю й законнаю здабычаю?

На гэта нябачны хор адказаў распевам, які гучаў нібыта згоднае суладдзе людскіх галасоў з магутным гулам старога касцельнага аргана — распевам, які, здавалася, даляцеў да вушэй далакопа з парывам ветру і разам з ветрам пранёсся далей; але змест адказу быў той жа:

— Гэбрыэл Граб! Гэбрыэл Граб!

Гоблін заўхмыляўся яшчэ шырэй і спытаў:

— Ну, Гэбрыэл, што ты на гэта скажаш?

Далакоп толькі хапаў ротам паветра.

— Што ты скажаш на гэта, Гэбрыэл? — спытаў гоблін, задраўшы ногі па абодва бакі магільнага камня й пазіраючы на загнутыя насы сваіх чаравікаў з такім задавальненнем, як быццам разглядваў наймаднейшую пару ботаў на цэлай Бонд-стрыт.

— Гэта... гэта... вельмі займальна, сэр, — адказаў далакоп, напаўмёртвы з перапуду. — Вельмі займальна й вельмі слаўна, але я, мусіць, пайду й дараблю працу, сэр, калі дазволіце.

— Працу! — сказаў гоблін. — Якую працу?

— Магілу, сэр, дакапаю магілу, — прамармытаў далакоп.

— Ага, магілу! — сказаў гоблін. — Хто капае магілы, пакуль усе весяляцца, ды яшчэ цешыцца з гэтага?

І зноў таямнічыя галасы адказалі:

— Гэбрыэл Граб! Гэбрыэл Граб!

— Баюся, ты патрэбны маім сябрам, Гэбрыэл, — сказаў гоблін, яшчэ далей звесіўшы язык на шчаку — напраўду адметны быў язык.

— З вашага дазволу, сэр, — адказаў ахоплены жахам далакоп, — наўрад ці гэта магчыма, сэр. Яны мяне і не ведаюць, сэр. Наўрад ці гэтыя джэнтльмены хоць раз мяне бачылі, сэр.

— Ну чаму ж, бачылі, — сказаў гоблін. — Мы ведаем чалавека з панурым, нахмураным тварам, які йшоў сёння ўвечары па вуліцы і з нянавісцю пазіраў на дзяцей, мацней сціскаючы сваю магільную рыдлёўку. Мы ведаем чалавека, які ў зайздрослівай злосці свайго сэрца ўдарыў хлопца, бо сам не мог радавацца, а хлопец мог. Мы ведаем яго, добра ведаем.

Тут гоблін выбухнуў гучным і пранізлівым рогатам, які рэха ўзмацніла дваццакроць, а тады задзёр ногі ў паветра і ўстаў на галаву, дакладней, на самы кончык свайго высокага капелюша, на вузкім рабры магільнай пліты, і адтуль з дзівосным спрытам кульнуўся проста пад ногі далакопу і ўсеўся там у позе, у якой звычайна сядзяць шаўцы на сваіх працоўных сталах.

— Б-баюся, я мушу вас пакінуць, сэр, — сказаў далакоп, намагаючыся зварухнуцца.

— Пакінуць нас! — выгукнуў гоблін. — Гэбрыэл Граб сабраўся нас пакінуць! Хо! Хо! Хо!

Калі гоблін засмяяўся, далакоп на імгненне заўважыў зіхоткае ззянне ў вокнах касцёла, як быццам увесь будынак быў заліты святлом; ззянне згасла, арган загрымеў штосьці вясёлае, і цэлыя полчышчы гоблінаў, сапраўдных блізнятаў першага, хлынулі на цвінтар і пачалі гуляць у чахарду з магільнымі камнямі, ні на міг не спыняючыся аддыхвацца і пераскокваючы нават найвышэйшыя нагробкі, адзін за адным, з вартаю захаплення жвавасцю. Першы гоблін быў найдзівоснейшым майстрам гэтае справы, астатнія і блізка не маглі з ім цягацца. Далакоп, хаця й напалоханы звыш усякай меры, не мог не прыкмеціць, што астатнія задавальняліся скокамі праз звычайных памераў камяні, а першы тым часам адольваў фамільныя пахавальні з жалезнымі агароджамі, ды так лёгка, быццам тое былі вулічныя тумбы.

І вось ужо гульня разыйшлася як след. Арган граў хутчэй і хутчэй, гобліны скакалі спрытней і спрытней, звіваліся кольцамі, куляліся па зямлі дагары нагамі й пералялі праз магільныя камяні, быццам футбольныя мячы. У галаве далакопа круціўся вір гэтулькі ж імклівы, як скокі вакол, а ногі трымцелі, калі духі праносіліся перад самымі ягонымі вачыма; і тут кароль гоблінаў раптам кінуўся да яго, схапіў за каўнер, і яны разам праваліліся скрозь зямлю.

Калі Гэбрыэл Граб перавёў дыханне, якое на міг заняло ад імклівага спуску, ён убачыў, што апынуўся быццам бы ў вялікай пячоры, а з усіх бакоў тоўпіліся гобліны, пачварныя ды змрочныя. Пасярэдзіне залі сядзеў на ўзвышэнні ягоны цвінтарны знаёмец, а паблізу, не маючы моцы варухнуцца, стаяў і сам Гэбрыэл Граб.

— Халодна сёння, — сказаў кароль гоблінаў, — вельмі халодна. А ну, прынясіце кубачак чагосьці гарачага.

На гэты загад паўтузіна паслужлівых гоблінаў, якія нязменна ўсміхаліся і якіх Гэбрыэл з гэтай нагоды палічыў за прыдворных, паспешліва зніклі ды імгненна вярнуліся з келіхам вадкага полымя, які і паднеслі каралю.

— Ух! — выгукнуў гоблін, шчокі й горла якога зрабіліся зусім празрыстыя, калі ён глынаў агонь. — Вось гэта сугрэў. Прынясіце куфлік таго ж самага містэру Грабу.

Марна запэўніваў нешчаслівы далакоп, што не п'е на ноч цёплага, бо адзін гоблін трымаў яго, а

СКРАЛІ ДАЛАКОПА

другі тым часам ліў небараку ў горла палаючую вадкасць, і ўсё зборышча віскліва смяялася з таго, як ён кашляў, давіўся й выціраў слёзы, якія шчодра ліліся з ягоных вачэй ад агністага напою.

— А цяпер, — сказаў кароль, адмыслова тыкнуўшы вострым канцом свайго высокага капелюша далакопу ў вока і прынёсшы яму гэтым надзвычайны боль, — а цяпер пакажыце гэтаму чалавеку тугі й маркоты некалькі карцін з нашых поўных клецяў.

І толькі гоблін гэта вымавіў, як густы воблак, што засланяў дальні канец пячоры, паволі рассеяўся, і бачны стаў, нібыта з вялікай адлегласці, маленькі й бедна абстаўлены, але ахайны й чысты пакойчык. Маленькія дзеці таўкліся вакол зыркага полымя, чапляліся за матчыну сукенку ды скакалі вакол ейнага крэсла. Маці часам падымалася ды адсоўвала фіранку, нібыта кагосьці выглядала. Сціплая вячэра чакала ўжо на стале, а яшчэ адно крэсла было падсунутае да каміна. Пачуўся грук у дзверы. Маці адчыніла, а дзеці стоўпіліся вакол яе, і радасна пляскалі ў далоні, калі ўвайшоў бацька. Ён быў мокры і стомлены і атрушваў з вопраткі снег, дзеці ж, абступіўшы яго з усіх бакоў, ухапілі ягоны плашч, капялюш, палку й пальчаткі і з заўзятаю стараннасцю бегма панеслі іх прэч з пакоя. Бацька апусціўся ў крэсла ля агню і ўзяўся за вячэру, дзеці караскаліся да яго на калені, маці сядзела побач, і ўсё здавалася поўным шчасця і ўтульнасці.

Але нешта перамянілася, амаль незаўважна. Замест першага пакоя з'явілася маленькая спальня, дзе паміраў наймалодшы й найпрыгажэйшы з дзяцей. Ружы пабляклі на ягоных шчоках і святло — у ягоных вачах. І пакуль далакоп угледзяўся ў хлопчыка з цікавасцю, якой ніколі не ведаў раней, той памёр. Ягоныя юныя браты й сёстры стоўпіліся вакол ложка і схапілі маленькую ручку, такую халодную й цяжкую; але ўраз адхіснуліся ад ейнага дотыку і глядзелі, заміраючы, на дзіцячы тварык. Бо хоць ягоны выраз быў спакойны й бестрывожны, хоць здавалася, што прыўкрасны хлопчык проста глыбока й мірна заснуў, яны ведалі, што ён мёртвы, а значыцца, стаў цяпер анёлам і глядзіць на іх, дабраслаўляючы, з ясных і шчаслівых Нябёсаў.

Зноў прабегла лёгкая хмарка, і зноў карціна перамянілася. Бацька й маці былі цяпер старымі й нямоглымі, і менш за палову колішняга сямейства збіралася цяпер вакол іх. Але бестурботны спакой асвятляў кожны твар ды ззяў у кожных вачах, калі ўсе сядалі вакол агню ды расказвалі й слухалі старыя гісторыі аб днях даўно мінулых. Ціха і немітуслівa бацька сышоў у магілу, а хутка па мужы і тая, што падзяляла ўсе ягоныя клопаты й нягоды, адправілася ўслед за ім у край міру ды спачыну. Тыя нямногія, што былі яшчэ жывыя, схілілі калені ля іхнай магілы ды акрапілі слязьмі зялёны дзірван цвінтара. А тады падняліся і пайшлі прэч, сумна і тужліва, але без горкага плачу ды роспачнага ляманту, бо ведалі, што прыйдзе яшчэ дзень сустрэчы. І зноў яны вярнуліся ў тлумны свет, і бестурботны спакой не пакідаў іх. Воблак апусціўся на карціну і закрыў яе ад далакопавых вачэй.

— Што ты думаеш аб гэтым? — запытаў гоблін, паварочваючы свой вялікі твар да Гэбрыэла Граба.

Гэбрыэл замармытаў, што ўсё гэта вельмі слаўна, і выглядаў крыху прысароменым, калі гоблін спыніў на ім агністы позірк.

— Ты — нікчэмны чалавек! — сказаў гоблін з бязмернаю пагардай у голасе. — Ты! — ён быццам бы хацеў нешта дадаць, але ад абурэння ў яго заняло словы, так што ён узняў адну са сваіх надзвычай гнуткіх ног і, крыху пагайдаўшы ёю над галавой, каб як след прыцэліцца, абдарыў Гэбрыэла Граба добрым важкім выспяткам. А тады і ўсе гоблінылугі адразу навалiліся на небарака і брыкалі яго неміласэрна згодна з даўнім і нязменным звычаем усіх дзвароў зямлі: брыкаць тых, каго вялікасць брыкае, ды вітаць тых, каго вялікасць вітае.

— Пакажыце яму болей! — сказаў кароль гоблінаў.

Па гэтым слове воблак ізноў рассеяўся, адкрываючы светлы гожы краявід — акурат такі самы і да сёння можна ўбачыць за паўмілі ад таго старога манастырскага мястэчка. З чыстага блакітнага неба ззяла сонца, іскрылася ў ягоных промнях вада, і ярчэй зелянелі дрэвы ў гэтым радасным святле, і весялей квітнелі лугі. Вада бруілася з лагодным цурчаннем, ветрык мармытаў сярод галля і шалахцеў лістамі, спявалі птушкі на дрэвах, і жаўрук у нябёсах узносіў хвалу ранку. Бо тое быў ранак, летні ранак, ясны й духмяны. Кожны бязважкі лісток і кожную маленечкую травінку перапаўняла жыццё. Поўз да дзённай працы мураш, трапятаўся, грэючыся на цёплым сонейку, матылёк, і незлічоныя кузуркі прасталі празрыстыя крыльцы і прагна цешыліся сваім кароткім, але шчаслівым існаваннем. Мінак праходзіў далей, узбадзёраны такім хараством, і ўсё было зіхоткім і велічна раскошным.

— Ты — нікчэмны чалавек! — прамовіў кароль гоблінаў яшчэ пагардлівей, чым першы раз. І зноў ён размахнуўся нагою, зноў апусціў яе на плечы далакопа, і зноў падземная дворня скарысталася прыкладам гаспадара.

Шмат разоў яшчэ воблак расейваўся і гусцеў, і шмат чаму навучыў ён Гэбрыэла Граба, а той хоць і пакутаваў ад болю ў плячох праз незлічоныя выспяткі ад гоблінаў, але глядзеў з неаслабнай цікавасцю. Ён убачыў, што тыя, хто цяжка працуе ды зарабляе сабе сціплы пасілак штодзённаю работаю, застаюцца бадзёрымі ды шчаслівымі; і што апошняга невука ласкавае аблічча прыроды нязменна дорыць радасцю й суцехаю. Ён убачыў, што тыя, хто ўзрастаў сярод любові ды выхавання з пяшчотаю, не азлабляюцца ў галечы ды не згінаюцца і пад ударам, які зламаў бы чалавека грубейшага складу, бо нясуць у грудзёх усё, што патрэбна для шчасця, міру і спакою. Ён убачыў, што жанчыны, наймякчэйшыя ды найкволейшыя з Божых стварэнняў, упарцей за ўсіх не здаюцца гаротам, болю ды няшчасцю; і ўбачыў, што прычынаю таму — невычэрпныя крыніцы любові й вернасці ў іх сэрцах. Перадусім жа ён убачыў, што людзі, падобныя да яго самога, якія злуюць на чужую радасць і весялосць, — гэта агіднае пустазелле на прыгожым твары зямлі; а ўзважыўшы ўсё зло на свеце супраць усяго дабра, прыйшоў да высновы, што гэты самы свет, наогул кажучы, — досыць прыстойнае ды прыемнае месца. І толькі ён да гэтага дадумаўся, як воблак, што схаваў апошнюю карціну, быццам бы ахутаў ягоны розум, залюляў яго ды заспакоіў. Адзін за адным гобліны знікалі з ягоных вачэй, а калі прапаў апошні, далакоп заснуў.

Ужо развіднела, калі Гэбрыэл Граб прачнуўся і ўбачыў, што ляжыць, выцягнуўшыся ў поўны рост, на пляскатай магільнай пліце на цвінтары, аплеценая лазою пляшка валяецца паблізу пустая, а куртка, ліхтар ды рыдлёўка раскіданыя па зямлі й пакрытыя начной шэранню. Перад ім узвышаўся камень, на якім ён упершыню ўбачыў гобліна; і магіла, якую Гэбрыэл рыў у прамінулую ноч, была паблізу. Спачатку ён засумняваўся ў сапраўднасці сваёй прыгоды, але востры боль у плячох, калі ён паспрабаваў падняцца, пераканаў яго, што выспяткі ад гоблінаў былі ўжо дакладна не ўяўныя. Ён зноў завагаўся, не ўбачыўшы на снезе ніякіх слядоў чахарды гоблінаў з нагробкамі, але хутка зразумеў, што да чаго, узгадаўшы, што гобліны — духі, а значыцца, слядоў не пакідаюць. Так што Гэбрыэл Граб падняўся ды выпрастаўся, наколькі дазваляў яму боль у спіне; нацягнуў куртку, атрусіўшы з яе папярэдне шэрань, і думаў спачатку ісці ў горад.

Але ён змяніўся, і яму была нязноснаю думка аб вяртанні туды, дзе з ягонага раскаяння стануць кпіць, а ў ягоным ператварэнні сумнявацца. Некалькі імгненняў ён вагаўся, а тады павярнуўся ды пайшоў куды вочы павядуць, шукаць сабе хлебу ў шырокім свеце.

Рыдлёўку, ліхтар ды аплеценую пляшку знайшлі ў той жа дзень на цвінтары. Спачатку аб далакопавым лёсе было нямала розных здагадак, але хутка ўсе пагадзіліся, што яго скралі гобліны. Вартыя даверу сведкі — у іх не было нястачы — выразна бачылі, як Гэбрыэл Граб нёсся ў паветры на спіне гнедага каня, сляпога на адно вока, з ільвіным азадкам ды мядзведжым хвастом. Нарэшце ў гэта шчыра паверылі, і новы далакоп за мізэрную аддзяку паказваў цікаўным ладны кавалак флюгера з касцельнай вежы, які адбіў знянацку, пралятаючы, вышэйпамянёны конь і які знайшоўся на цвінтары праз год альбо два.

На няшчасце, гэтыя аповеды крыху папсавала нечаканае вяртанне, гадоў праз дзесяць, самога Гэбрыэла Граба, абадранага добразычлівага дзядка, хворага на рэўматызм. Ён расказаў усё, што з ім было, святару, а таксама мэру. З цягам часу да ягонай прыгоды пачалі ставіцца як да гістарычнай падзеі, ды так і ставяцца дагэтуль. Прыхільнікі аповеду пра флюгер, аднойчы падманутыя ў сваім даверы, не спяшаліся даверыцца зноў. Яны выяўлялі сябе вялікімі разумнікамі, паціскалі плячыма, стукалі сябе па ілбе ды бурчэлі, што нібыта Гэбрыэл Граб проста выхлябтаў пляшку джыну ды заснуў на магільнай пліце. Ды рабілі выгляд, быццам усё пербачанае Гэбрыэлам у пячоры гоблінаў можна вытлумачыць і тым, што ён пахадзіў па свеце ды стаў мудрэйшы. Гэтае меркаванне і адразу было нямногім даспадобы, а пасля і зусім вывелася. І як бы там ні было, Гэбрыэл Граб не пазбавіўся ад рэўматызму да канца сваіх дзён, а таму з гэтай гісторыі можна вывесці калі не якую лепшую, дык тую прынамсі мараль, што калі чалавек злуе на ўвесь свет і напіваецца сам-адзін у калядную ноч, то ўжо напэўна дачакае ад гэтага бяды, якімі б дабрадзейнымі і якімі б да таго ж бяздоказнымі не былі тыя духі, якіх сустрэў Гэбрыэл Граб у гоблінскай пячоры.

Praidzisvet.org

Пераклаў з ангельскай Антон Францішак Брыль

▸ АГЛЯД

ЧАС АБУДЖЭННЯ: «ДЗЕЯСЛОЎ-56»

ЛеГАЛ

За вокнамі вясна — і ў акаляючай прыродзе, і ў чалавечай… Будзем спадзявацца, што пабудзіць яна і наша грамадства ад казачна-летаргічнага сну. Зрэшты, узрадаванае нахапанай новай порцыяй таннага газу, яно можа так і застацца ў сваім неадэкватным стане…

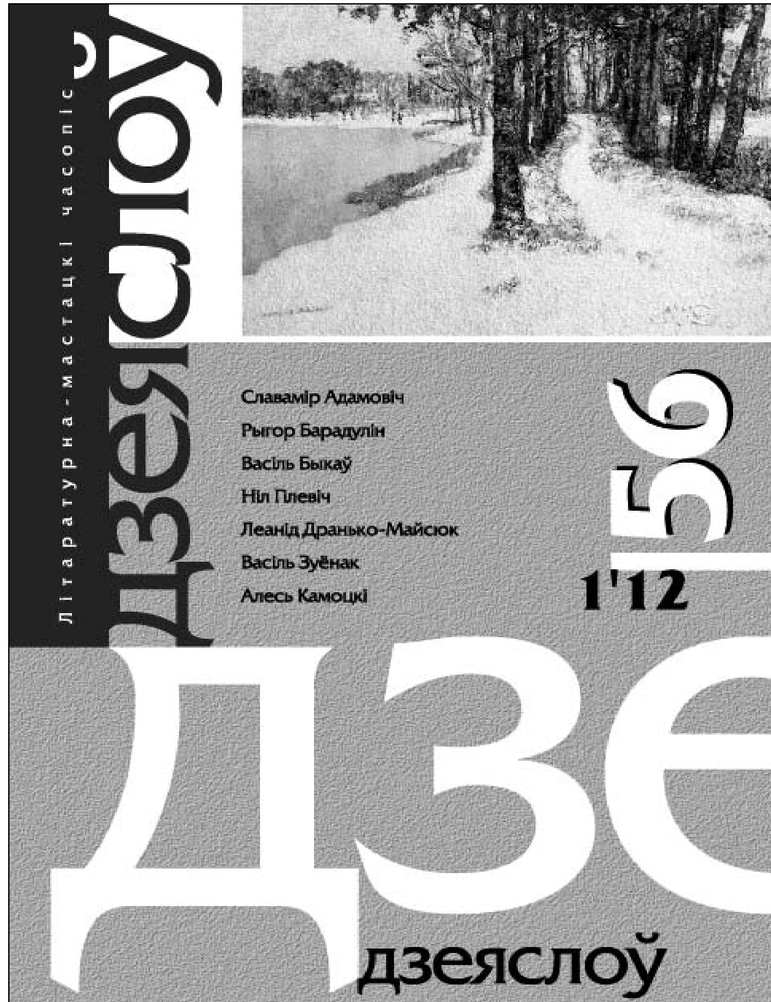

Літаратурны працэс таксама развіваецца нейкімі спарадычнымі раўніва-прэміяльнымі ўсплёскамі, разыходзячыся кругамі бруднаватай пасляпалемічнай твані. Хоць і з'яўляюцца час ад часу выбітныя творы, аднак нельга сказаць, што здараюцца пэўныя, каталізуючыя ўвесь літаратурны працэс, канцэптуальныя ці праграмна-ідэйныя мастацкія з'явы. Часопіс «Дзеяслоў» у дадзенай сітуацыі намагаецца не страчваць з цяжкасцю заваяваных пазіцый — па меры магчымасці быць па-над схваткай, мікшыраваць краі раздраю і трымаць прыстойную меру літаратурнай вартасці. Здаецца, гэта атрымліваецца.

Скажам, чарговы нумар часопіса быў прачытаны мной без напругі і раздражнення, больш за тое, з неаслабнай цікавасцю, што не заўсёды бывае. Як на мой погляд, прычынай таму стала кампактнасць тэкстаў, пазбаўленых абцяжараных аб'ёмаў, іх зладбадзённая прыцягальнасць ды аўтарская неардынарнасць падачы. Не ўсё, вядома, у роўнай ступені, але пераважная большасць.

Адкрываецца нумар нізкай вершаў Рыгора Барадуліна «Карані цішыні…». Трэба аддаць належнае народнаму паэту — агонь яго боскага таленту не затухае і ў паважаным узросце і, як заўсёды, высока палае на скразняку ссівелага натхнення. Вершы кароткія, як дыханне запыханага задоўжанай дарогай вандроўніка. Іх ясны метафарычны змест вынікае з жывога ружанца дробна перабраных, як прамытыя на водмелі рачныя каменьчыкі, вечна помных маміных слоў. Цудоўная паэзія для цяперашняга беларускага часу, каб праясніць затуманеную душу і захмяліць зацверазелы розум.

Другі выбітны паэт Леанід Дранько-Майсюк прапануе чытачам апавяданне «Штабс-фельдфебель Брукман». Леанід Васільевіч творца настолькі ж чуйна-лірычны як і годна нацыянальны. Іншым разам здаецца, што ён каго хочаш перакане ў сваёй непахіснай веры ў несмяротнасць беларушчыны. Прычым зробіць гэта дасціпным мастацкім чынам. Як вось у гэтым апавяданні, у якім нават колішні люты вораг нашага народа, гітлераўскі тылавы вяка, пранікаецца калі не любоўю, дык прагай разумення тутэйшага людства і, у рэшце рэшт, завучвае напамяць радкі мілагучнага коласаўскага верша.

Больш за тое, палонены, прыходзіць у напаўразбураным Мінску да дому народнага песняра, каб… прачытаць яму гэтыя словы. Скажаце, прыгожая фантазія лірычнага паэта? Ну і кажыце. А я цёпла пасміхнуся ды светла задумаюся…

Адзін з найбольш таленавітых сучасных празаікаў Барыс Пятровіч у сваёй творчасці заўсёды быў арыгінальным, часам і неардынарным, асабліва ў пошуках новых форм і новага зместу. Гэта яго фішка, такім ён і пазнаецца, ні з кім не пераблытваецца і не губляецца ў любой гарнай пісьменніцкай кампаніі… Яго новае апавяданне (якое цягне на невялікую аповесць) інтрыгуе ўжо сваёй назвай — «Каханне ў краіне, дзе не было сэксу». Але прыцягальнасць апавядання не адно ў гэтым, але і ў пэўным сюжэтным, калі можна так сказаць, наватарстве. Хоць здавалася б, што можна выцягнуць з пажоўклага, хоць і не страціўшага актуальнасці, эпісталярыя, некім забытага і выпадкова знойдзенага аўтарам?! Але ж якая нечаканасць адкрываецца напрыканцы, калі на таемна-інтымным фоне ўсіх пафасна-высокіх разважанняў вынікае непаразуменне герояў, аж да нянавісці. Каханне, як кажуць, атрымалася без узаемнасці і любові, бо па сутнасці ад самага яго зародку інтрыгавалася сэксуальным пожадам. Ці не адсюль у герояў апавядання сутыкнуліся грамадзянская годнасць і нягоднічтва — служэнне Айчыне і прыслугоўванне… Псіхалагічная і маральна-этычная падаплёка твора хоць і невідавочная, але востра-вычувальная, асабліва ў нашых варунках жыцця. Зрэшты, напрыканцы апавядання аўтар пакідае стоеным чытачам умоўную надзею: «Спадзяюся аднак, яны памірыліся і працягваюць сустракацца. Мне чамусьці верыцца, што не ўсё страчана, што чалавечае пераможа — возьме верх — як толькі зменіцца сітуацыя: вось выйдзе Віктар на пенсію, пазбавіцца путаў ды шораў і…

Але, прынамсі, мне хочацца аднаго: каб іхнія дзеці — сын і дачка — сустрэліся і пазнаёміліся… Мінск, вядома, вялікі горад, але плошчаў у ім няшмат» .

Вышэй я пісаў ужо пра асобную ўфармаванасць творчасці таленавітага пісьменніка, дазволю яшчэ адну намётку: па тым тэматычным пласце творчасці Барыса Пятровіча, у тым ліку і апошняга часу, я маю на ўвазе каханне, у яго напісана даволі шмат твораў рознага жанру і аб'ёму, дык ці не час іх выдаць пад адной вокладкай? Тым больш, што і назва ўжо ёсць, — адметная і запамінальная.

І, бадай, галоўная нечаканка нумара — знойдзеная ў гродзенскім архіве аповесць Васіля Быкава «Атака». Асабіста мяне найбольш даймала пытанне, чаму аўтар не выдрукаваў гэты твор, і ўвогуле, ці прапаноўваў яго рэдакцыям перыядычных літаратурных выданняў? Як вынікае з прадмовы Сяргея Шапрана, такой спробы, відаць, не было. Быкаў, ад часоў маладосці будучы чалавекам сціплым і самакрытычным, пэўна, унутрана адчуваў некаторую пахібнасць тэксту гэтай аповесці. Таму асобныя яе праявы ён, тым ці іншым чынам, перанёс у свае наступныя творчыя задумкі і мастацкія рэчы, такія, як «Праклятая вышыня» і «Мёртвым не баліць». Цікава, што і сама аповесць пачынаецца кароткім, як прысуд, сказам: «Атака не ўдалася». Чамусьці гэты першы сказ кінуўся ў вока. Аднак жа сам мастацкі твор знанага пісьменніка цікавы як факт нашай літаратуры, як спадчына вялікага творцы беларускай нацыі, як праследжванне эвалюцыі яго творчага і мастацкага плёну. Ды і як бы не ставіцца да асобных недапрацовак аповесці, а ўсё ж яна чытаецца жыва і напружана, мае відочныя яркія кінапанарамныя планы і запамінальныя вобразы ды характарыстыкі людзей крывавага ваеннага часу.

Не менш чытэльныя і іншыя тэксты часопіса. Важна, што большасць з іх мае дабротны мастацкі ўзровень, надзённасць і палемічную аснову. Асабліва ўражвае крытычны раздзел. Амаль сур'ёзны доклад Наталлі Якавенкі «Што за справа мастаку да лямanту крытыкі?» заявачным пасылам выяўляе своеасаблівы задзірысты настрой для сяброўскай літаратурнай палемікі і развагі, а можа нават і бяскрыўднай спрэчкі. Бо пытанні Наталляй падаюцца як бы не наўпрост да сябе самой, а найперш да чытачоў і аўтараў. Думаю, пасля такіх артыкулаў наш літаратурны працэс будзе набываць рысы большай дэмакратычнасці і «прававой» абароненасці, і стане цікавейшым для самой чытацкай аўдыторыі.

Крытык маладзейшага пакалення Дзяніс Марціновіч, рэцэнзуючы кнігу вядомага музыкі і спевака Лявона Вольскага «Міларусь», ідзе супраць агульнай калялітаратурнай фіміамнай плыні. Ён паставіўся да выдрукаваных тэкстаў даволі сур'ёзна і крытычна, даючы ім як мастацкую, так і грамадска-палітычную ацэнку пэўнага моманту. А рэзюме наступнай фразай: «…калі ў некаторай катэгорыі чытачоў і занудлівых крытыкаў яшчэ ўзнікнуць пэўныя пытанні, то адданыя фанаты «N.R.M.» і «дзеці перабудовы» атрымаюць ад кнігі сапраўднае задавальненне».

Рэцэнзія Ірыны Шаўляковай на зборнік вершаў Аксаны Данільчык вызначаецца ўласным інтэлектуальна-эстэтычным панарамным поглядам на творчасць адметнай сучаснай паэткі і перакладчыцы з італьянскай мовы.

Крытык Максім Жбанкоў робіць пашыраную анатацыю да відэафільма рэжысёра Віктара Корзуна «Эпоха Барадуліна», дыск з якім прыкладваецца да гэтага нумара часопіса.

Вінцэсь Мудроў у сваім эсэ з нагоды юбілею Алега Мінкіна «Дзень рыбака» прыпомніў свае меладрамна-камічныя прыгоды разам з выдатным паэтам, што адбыліся напачатку васьмідзесятых у ваколіцах Венспілса. Калі ў паэзіі Алег Гаўрылавіч схільны да кніжнасці, то ў рэальным жыцці да перформансаў. Гэта не толькі мне вядома. З юбілеем, калега па няшчасці!

Не праміну́ў часопіс годна адзначыць юбілей выдатнага паэта, пісьменніка і крытыка Міхася Стральцова. Ціханам Чарнякевічам выдрукаваны лісты Міхася Лявонавіча да Рыгора Барадуліна з папярэдняй цікавай прадмовай. Прачытаем тэму эсэ Анатоля Кудраўца «Як лісцё на голлі дрыжачым» пра жыццё і смерць М. Стральцова. «Услед за Максімам Багдановічам і Максімам Гарэцкім Міхась Стральцоў больш чым хто спасціг драматызм беларускай душы. Драматызм гэты гістарычна абумоўлены. Ён у пастаянным адчуванні сябе выгнаннікам, чалавекам з Радзімай, але без роднай хаты. Чужы на сваёй зямлі, чужы сярод сваіх».

Народны паэт Ніл Гілевіч працягвае публікацыю сваіх дзённікаў дзевяностых гадоў. Гэтым разам — «Год дзевяноста дзявяты». Гэта асабліва цікавае чытанне для людзей абазнаных у тагачасных літаратурных і грамадскіх варунках. Злабадзённыя дакументы часу даюць праекцыйны погляд на пакуль яшчэ не надта доўгую незалежную гісторыю нашай дзяржавы. Погляд чалавека страснага, самаўлюбёнага, як і кожны творца, але годнага і вернага ідэалам Беларушчыны.

Нейкім чынам гэтыя запісы можна паставіць блізу заключнай порцыі ўспамінаў Алеся Усені «Мой лістапад…». Пра іх займальнасць і чытэльнасць я ўжо не раз пісаў, таму не буду паўтарацца, хіба што для аўтара адцемлю, што пісьменніку няварта пераступаць маральна-этычныя каноны, «выпісваючы са свайго рамантычнага мінулага» некаторыя балючыя дзявочыя характары і вобразы, як тое здарылася ў замалёўцы «Выпрабаванне, якога не было». Зрэшты, у кожнага творцы свой погляд на тыя ці іншыя рэчы і сітуацыі.

Ёсць што пачытаць і апроч упомненага. Проста вышэй агледжанае больш запала ў душу. Думаю, не без зваротнага водгуку застануцца адметныя дабротныя нізкі вершаў Васіля Зуёнка і Юркі Голуба. А вось аповед Сяргея Верацілы «Чай з мятай, цыгарэта з мянтолам» падаўся мне другасным, як зместам, так і па форме. Тэма выпадковых любошчаў даволі заяганая ў літаратуры і ў вусных паказках, хоць трэба прызнаць, напісана майстравіта, ходкай сучаснай мовай, свежа і ясна.

Філасофіяй нацыянальнага жыцця і тонкім лірызмам вызначаюцца падборкі вершаў вядомых паэтаў Алеся Камоцкага і сёлетняга юбіляра Алеся Гібок-Гібкоўскага. Просценькае, але жывое і рэчаіснае апавяданне мастака і паэта Лявона Валасюка «Сяржант». Тады як аповед «Розум калектыўнае свядомасці» Андрэя Дзічэнкі, напісаны ў стылі кіберпанку, мне спадабаўся. Тэкст па-маладому празрысты, не зважаючы на зместавыя галюцынацыі. Напісана ашчадна і, бадай, з пазнакай вартасці. Яшчэ трошкі заглыбленасці — і ўсё ў гэтага аўтара атрымаецца. Вершы Юліі Бо маюць шырокі фізічны дыяпазон і тэмперамент, але звужанае духоўнае ўзрушэнне. Унутраны творчы ціск высокі, але магчымасць яго вольнага мастацкага выхаду інтэлектуальна не сфармаваная. Адсюль перанапруга сэнсаў і зместу, аднак ёсць і ўдачы. Адметныя пераклады вершаў немца Петэра Хухеля (Я. Ананка і Г. Кіршбаум), сучаснай кітайскай паэзіі (В. Гапеева). Публікуюцца нататкі Рыгора Барадуліна пра нараду маладых літаратараў 1955 года, артыкул Уладзіміра Содаля пра станаўленне Янкі Купалы як беларускага песняра, тэкст Славаміра Адамовіча пра Кнута Гамсуна і яго ж пераклад ліставання будучага нобелеўскага лаўрэата з жонкай Марыяй, матэрыялы Ларысы Раманавай пра арганізатара Веткаўскага музея народнай творчасці Фёдара Шклярава, гутаркі Андрэя Масквіна з паэтам Міхасём Скоблам, Кацярыны Безмацерных — з мастакамі Антанінай Слабодчыкавай і Мікалаем Гуліным. Напрыканцы часопіса ў сімвалічным раздзеле «Практыкум» публіку як можа цешыць і суцяшае сваімі проза-вершаванымі «Вяртанкамі…» белафін з Хельсінкі Якуб Лапатка.

Чытайце. Узрушайцеся і разважайце. Настройвайцеся на вясну…

ЭКСПРОМТЫ

ХВАЛАСПЕВЫ

аўтарам зборніка «У краіне паэтаў = Au pays des poetes» / Пераклад на французскую Н. Дзябольскай).

Сяргей ПАНІЗЬНІК

Фота Юліі БАЖОК

Прызы прэзентацыі

Пастаўлю злюбнасці пячаць
перш, чым рыфмоіды пачаць,
бо адкрываюцца сакрэты:
у свежым воблаку паэты
і па-французску загучаць.
Перастварэнні — як бальзам —
дала Дзябольская-мадам,
каб залагодзіць сэрцы нам.
Яна з Масквы хадой удумнаю
разгойдвала Еўропу тлумную, —
і праз натхнёны пераклад
зноў Беларусь знайшла пасад.
...А тым, хто легчы ў том паспеў,
экспромтна склаў я хваласпеў.

Пчолка

Душа нектар свой, быццам пчолка,
усё шукае ў полі руху.
Ніна Мацяш

Вясёлкай Ніначка была.
Жыла у Ніны
жар-птушка; пчолка з ёй піла
нектар з каліны.
Трыпутнік радасці лячыў
усе сустрэчы...
І як яе праз далячынь
крануць за плечы?
Бог будзе за яе старацца,
каб кожны верш быў за пасла.
Сцяжынка помыслаў і працы
між нас быллём не парасла.

Нарцыс

«Каб ты здраднікам стаў!» —
хтосьці зноў праклляне.
Анатоль Сыс

А хто для нас на сёння Сыс?
Бунтар, ваяр або нарцыс?
Ён Беларусь кладзе ў агмень.
Ён грэе «Лён»... Ідзе духмень.

Галавастая Венера

Стаю ля яе ў задуменні...
Уладзімір Караткевіч

Я, Венера, зноў у палоне.
Ох, сумуе маё ўлонне.
Безгаловыя дзе мужы?
Дзе начуеце вы сягоння?
Узяліся зноў за нажы?
Зноўку зброя і зноўку сечы?
Прыпыняю свае пытанні.
Сцеражыцеся: на світанні
я хачу вам... насы адсекчы.

Нескончоны

Пацвердзяць чарадзей і маг,
Чаго каштуюць
Кіў і мах.
Рыгор Барадулін

Пацвердзяць чарадзей і маг,
Чаго каштуюць кіў і мах.
Пацвердзяць інцель і сатрап:
Каханне — зірк,
нялюба — храп.

Удружу!

Шукаю сутву быцця
і сутву нябыту шукаю...
Аксана Спрынчан

Каюся і грашу...
Асцерагаюся не за душу:
раптам, як папрашу,
сутву тваю парушу.
Полымем я кружу,
небу твайму служу...
Так я табе скажу:
— Пікнеш — заваражу,
табе
сябе
удружу.

Панцак з макам

Кот Базыль катаўся ў гамаку,
На абед пасёрбаўшы са смакам
З малаком густога панцаку
Ды заеўшы абаранкам з макам.
Міхась Скобла

Кот Базыль у гамаку
не заснуў ад панцаку:
мала было смаку.
Не адчуў ён смаку.

Папрасіў у Міхася:
— Дай мне дозу для лася.
Ці баішся ты кату
даць на пробу муркату?

Кот Базыль пачуў: — Мур-мур!
пакладу табе ў каптур
свае вершы-дотыкі.
Вер: яны — муркотыкі.

Прачыталі казку-быль:
я чмурэў і кот Базыль.

На перакладзіне

Я не пішу –
перакладаю.
Алесь Разанаў

Без эмоцый, асцярожна
на Берлін, Белаазёрск
прыклададаца сёння можна,
лёд жыццця гусціць у воск.
Як жа мне Шляхоў баяцца?
Не калодзеж я, не глыж...
І мяне не возьме трасца:
не пісаць — перакладацца
буду я, каб узнаўляцца.
Сустракай мяне, Парыж!
Ты са мною загрыміш:
Эйфель сам перакладаць
будзе мне дапамагаць,
вершавежы падстрыгаць.

Ногі-абярогі

Не чапайце
Айчыну,
якая носіць народы.
Валерыя Кустава

Каб абмерыць Айчыну,
ногі топчуць лагчыну.
дзе знайшла я сцяжыну:
прабягала ў Еўропу,
але збілася з тропу.

Я, Валерыя Кустава,
легла ў ложа пракруства, —
толькі б ногі прамчалі
праз усе перашкоды
і ў Еўропе звыроды
Беларусь не чапалі:
з ёй нашу я народы.

Я ж сама — вершаў куль!
Рыфмы ў Рым завядуць...
А зачэпіць патруль, —
ператворыцца ў ртуць:
раскажу я, адкуль
мае ногі растуць.

Прэлюдыя і выснова

Вытрывай,
Мова,
Праз —
Зьнічаванне...
Зьніч

Вытрывай, Мова,
прас разагрэты.
Зьніч мае Слова, мае сакрэты.
Стане, хто знае іх,
поруч маліцеля —
Зьніча-філосафа,
Зьніча-будзіцеля.

Транжыр

Сэрца сваё я транжыру
з легкадумнасцю юначай...
Васіль Жуковіч

Між паэтаў па ранжыру
сэрца я сваё транжыру,
бо на гумар, на сатыру
сілы трачу. Мне б кефіру, —
і я зноў забагатыру.
Глянуць на мяне юначкі —
сэрца ўспыхне ад гарачкі.
А тады і ўсе балячкі
згінуць, як вазьму я ліру,
прытулюся да слухачкі:
хай паверыць мне, транжыру,
што пішу з яе падачкі.
Без любоўнае заначкі
як з пустое палівачкі
выцякаюць вершы-спячкі.
Я ж служу святому кліру.

Ніхто...

Саджу рэмантантныя ружы,
Але ніхто не прыходзіць дзівіцца...
Валянціна Аксак

— Рэмантантныя ружы — на дол:
не прыходзяць на іх падзівіцца...
— Мо на сукні у вас, жартаўніцы,
не такі ўжо высокі падол?
— Ох, паэты... Вам сняцца спадніцы —
толькі кожны з вас гол як сакол.
Я ж бяру рамантычны падзол,
сею з рук Еўфрасінні-чарніцы
рэмантантныя ружы-зарніцы.
Кветкі любасці стаўлю на стол.
— Валянціна! Вы ўся з таямніцы.
На букет мы ідзем падзівіцца,
каб натхніў ваш цнатлівы прыкол.

Лавіце міг

Любоў — не прыдарожны знак...
Сяргей Панізьнік

Вяроўка на хрыбце ўпацела.
Дажыўся... А не быў лайдак.
Ды сам жа напісаў, аднак:
«Любоў — не прыдарожны знак,
шытво
паміж душой і целам».

Эскіз экстаза

Зноў па лёсе маім ты прайшоў,
Ці то я па тваім праляцела,
Электрычка змяёй прашыпела,
Светлы дзень у нябыт адышоў.
Таіса Трафімава

Зноў па лёсе маім ты прайшоў,
Прашыпела я электрычкай.

Я не стану дзяўчынай-пстрычкай.
Ой, кіпіць маёй раны шоў...
Залячы! І я буду знічкай, —
каб мяне ў Маладэчне знайшоў.

Учырванелая кніга

Ад людзей патыхае смагай,
Завіваюцца валасы.
Іна Каляда

Ад мяне патыхае смагай,
Завіваюцца валасы.
У паэзіі я з адвагай
не башмачуся для красы.
Ды «Чырвоную кнігу» вершаў
на Каляды дальбог спалю.
Будзе доказ для нашых гейшаў:
ледзяных людзей не люблю.

Слон успамінаў

Гартае восень жоўтыя лісты —
старую кнігу вечных успамінаў.
Генадзь Бураўкін

Гартае восень і мае радкі.
А я не зломак. Вечар гаваркі
і сёння падыму на смелы хохат.
Слана ўспамінаў я вазьму за хобат,
каб не таптаў асеннія вянкі.
Век залаты не знікне з-пад рукі.

Вячэрні эцюд

У шаліках, як самагубцы,
Спяшаюцца людзі па вуліцы.
Эдуард Акулін

Ні мячоў сёння ў іх, ні трызубцаў,
трыкалёра няма і «Пагоні»...
Глянь: у шаліках — самалюбцы! —
людзі пляскаюць у далоні.

Анёлы

Як час настаў —
і рушыў я да Бога.
Уладзімір Някляеў

Як час настаў —
і рушыў я да Бога,
Ды побач, паглядзеў я,
анікога.
І толькі з неба зык:
— Ідзеш? Куды?
— Нясу нямому
лыжачку вады.

Адповедзь

Калісь глядзеў на сонца я...
Максім Багдановіч

Калісь глядзеў на сонца я...
З мяне рагочуць, сэрца кліняць...
Але любоў не спалавіняць,
бо Беларусь — бясконцая!
Адповедзь зыркая мая:
не слепніце, калі вас хіляць...
А сонца
цені не знясіляць.

ПЫТАННЕ

РЭЙТЫНГ АД СОТНІ КАЛЕГАЎ

Паважаная «Літаратурная Беларусь», нядаўна пачула, што сусветныя літаратары найлепшымі кнігамі лічаць творы расійскіх пісьменнікаў Льва Талстога і Уладзіміра Набокава. Якія менавіта гэта творы — і хто праводзіў тое апытанне?

Наталля Цімафееўна ГОРЫК, г. Бабруйск

І насамрэч, нядаўна больш ста вядомых пісьменнікаў ЗША і Вялікабрытаніі склалі калектыўны спіс сваіх любімых кніг: найчасцей сярод твораў XIX стагоддзя ў ім называлася «Ганна Карэніна», сярод твораў XX стагоддзя — «Лаліта».

Пісьменнікі, якія прымалі ўдзел у апытанні, не маюць патрэбы ў дадатковых прадстаўленнях: Стывен Кінг, Норман Мэйлер, Джонатан Франзэн, Джойс Кэрол Оутс і іншыя. Кожнага папрасілі скласці спіс з дзесяці найвялікіх, па іх меркаванні, твораў сусветнай літаратуры. Агулам пісьменнікі назвалі 544 розныя кнігі; пасля чаго арганізатары апытання падлічылі балы, якія атрымала кожная, і склалі ніковыя «дзясяткі» найвялікіх твораў XIX і XX стагоддзяў.

І ў тым, і ў іншым спісе не было асаблівых неспадзевак. «Хіт-парад» XIX стагоддзя «падмяў пад сябе» Леў Талстой, два галоўныя творы якога — «Ганна Карэніна» і «Вайна і мір» — занялі першы і трэці радкі спісу (адзначым, што Талстой таксама ўзначаліў спіс пісьменнікаў, якія набралі больш за ўсё балаў — у суме розныя яго раманы набралі 327 ачкоў). Паміж двума творамі Талстога размясціўся Гюстаў Флабэр з «Мадам Бавары»; месцы з чацвёртага па пятае занялі Марк Твэн з «Геклберры Фінам» і Антон Чэхаў з апавяданнямі, а за імі рушылі ўслед «Мідлмарч» Джорджа Эліота, «Мобі Дзік» Германа Мелвіла, «Вялікія надзеі» нядаўняга юбіляра Чарлза Дыкенса (чытайце пераклад яго апавядання на стар. 12–13 гэтага нумара «Літаратурнай Беларусі»), «Злачынства і пакаранне» Фёдара Дастаеўскага і, нарэшце, «Эма» Джэйн Осцін.

Галоўнымі літпостацямі ў спісе мінулага стагоддзя сталі Уладзімір Набокаў і Джэймс Джойс: у сукупнасці яны занялі чатыры месцы з дзесяці, прычым два раманы Набокава («Лаліта» і «Бледнае полымя») адкрываюць і зачыняюць дзясятку, а два творы Джойса (раман «Уліс» і зборнік апавяданняў «Дублінцы») занялі чацвёртае і пятае месцы. Джойса абышоў на адну пазіцыю яго галоўны «канкурэнт» па мадэрнісцкай практыцы — Марсэль Пруст са сваёй сямітомнай працай «У пошуках страчанага часу», якога, у сваю чаргу, абагнала куды больш лаканічная амерыканская класіка ў асобе «Вялікага Гэтсбі» Фрэнсіса Скота Фіцджэральда. Месцы з пятага па дзясятае ад XX стагоддзя занялі Габрыэль Гарсія Маркес («Сто гадоў адзіноты»), Уільям Фолкнэр («Шум і лютасць»), Вірджынія Вулф («На маяк») і Фланнэры О'Коннар са зборнікам апавяданняў.

ПАСТАНОЎКА

«ПІРАТЫ ЎСЯГО СВЕТУ, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!»

Вядомы бразільскі пісьменнік Паўло Куэльё выступіў у падтрымку торэнт-трэкера «The Pirate Bay», а таксама заклікаў «піратаў усяго свету» аб'ядноўвацца.

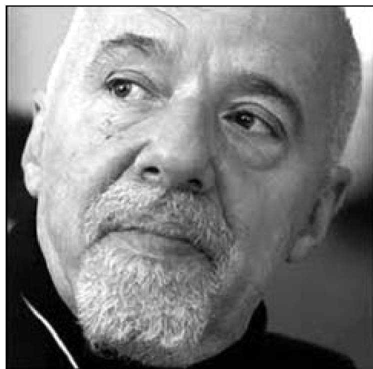

Пісьменнік у сваім блогу назваў «The Pirate Bay» «новым і цікавым спосабам прамоцыі мастацтва». «У вас ёсць музычны гурт? Вы кінапрадусар? Актор? Аўтар мультфільмаў? Яны выставяць спасылку на вашую працу на галоўнай старонцы. Як толькі я зразумеў гэта, я вырашыў далучыцца. Некаторыя мае кнігі тут ёсць. Рэальныя продажы маіх кніг толькі выраслі з таго часу, як карыстальнікі запампавалі кнігі на торэнты», — напісаў П. Куэльё.

Ён таксама папрасіў: «Калі ласка, спампоўвайце мае кнігі бясплатна, і калі вам спадабаецца, купіце потым сапраўдную: гэта наш спосаб сказаць індустрыі, што прагнасць вядзе ў нікуды». Куэльё дадаў, што бачыць у Інтэрнэце прыкметы новых часоў з прынцыпова іншым стаўленнем да ідэяў. «Прайшлі назаўсёдна старыя добрыя часы, калі ў ідэі быў уладальнік. Па-першае, таму, што мы ўсе толькі перапрацоўваем адны і тыя ж чатыры гісторыі: каханне паміж двума людзьмі, любоўны трохкутнік, барацьба за ўладу і падарожжа. Па-другое, таму, што ўсе пісьменнікі хочуць толькі, каб іх чыталі, усё роўна дзе: у газеце, блогу, брашуры або на сцяне», — адзначыў ён.

Варта згадаць, што нядаўна Паўло Куэльё актыўна выступаў супраць прыняцця ў ЗША антыпірацкага законапраекта «SOPA», называючы яго «рэальнай пагрозай, прычым не толькі для амерыканцаў, але і для ўсіх нас, бо закон паўплывае на ўсю планету».

КАЛЕЙДАСКОП

СКАРОЧАНЫ «АЙВЕНГА»

Узорна-паказальнай можа стаць аперацыя, праведзеная над класічным раманам Вальтэра Скота «Айвенга». Твор... перапісалі.

Апошнім часам сэр Вальтэр Скот страціў ласку брытанскіх чытачоў. Яны скардзіліся на нязграбнасць і шматслоўнасць кніг пісьменніка. Шатландскія навукоўцы вырашылі спрасціць працу прадстаўнікам пакалення, што вырасла на кнігах Джоан Роўлінг і Дэна Браўна. Як паведамляе Telegraph, прафесар Дэвід Пэрдзі перапісаў раман «Айвенга», які апавядае пра падзеі XII стагоддзя. Навуковец скараціў кнігу да 80 тысяч слоў (з 179 тысячаў арыгінала).

Старшыня клуба прыхільнікаў Вальтэра Скота спадзяецца такім чынам аднавіць любоў да пачынальніка жанру гістарычнага рамана. Але яго добрыя намеры сустрэлі неразуменне ў пурыстаў. Некалькі навукоўцаў-філолагаў запатрабавалі, каб новы «Айвенга» выходзіў не пад імем Вальтэра Скота, а пад імем Дэвіда Пэрдзі.

Сам аўтар адаптацыі катэгарычна не згодны з нападкамі і запэўнівае, што ў такім выглядзе Скот мае шанцы вярнуцца да чытача, які з цяжкасцю прадзіраецца праз яго тэксты з іх састарэлай стылістыкай і арфаграфіяй.

Прафесар сцвярджае, што пасля ўдалага доследу з «Айвенга» ён мог бы выкарыстаць той жа метад «лекавання» ў дачыненні да іншых раманаў класіка.

Рэакцыю маладых сябраў клуба Вальтэра Скота можна выказаць словамі «Давай-давай!». Прафесар Пітэр Гарсайд прытрымліваецца кампраміснага пункту гледжання: «Гэта, вядома, не Вальтэр Скот. Але гэтыя тэксты могуць прыцягнуць увагу да арыгіналу».

РОЎЛІНГ НАПІША НЕ ПРА ПОТЭРА

Брытанская пісьменніца Джоан Роўлінг падпісала дамову пра публікацыю свайго першага рамана, у якім не будзе Гары Потэра, паведамляе The Telegraph.

Кнігу выпусціць выдавецтва «Little, Brown», якому належаць правы на сагу «Змярканне» Стэфані Майер. Прадстаўнікі кампаніі не раскрываюць ні тэрмінаў, ні жанру, у якім будзе напісаны твор, — яны толькі сцвярджаюць, што кніга не будзе падобнай на серыю кніг пра Гары Потэра.

Але цікава іншае: Роўлінг упершыню аддасць кнігу не ангельскаму выдавецтву Bloomsbury — таму, у якім у далёкім 1997 годзе паверылі ёй і ўзялі яе раман пра маленькага хлопца-акулярыка, які нечакана для самога сябе аказаўся чараўніком. Супрацоўніцтва доўжылася дзесяць гадоў — апошняя, сёмая кніга серыі выйшла ў 2007 годзе. За гэты час Роўлінг ператварылася ў самага паспяховага пісьменніка сучаснасці, яе ганарар ацэньваецца ў 530 млн. фунтаў стэрлінгаў, а раманы пра Гары Потэра выдадзены ва ўсім свеце накладам 450 мільёнаў — што, зразумела, прынесла свае дывідэнты і выдаўцам.

Зрэшты, у Bloomsbury зрабілі «добрую міну пры дрэннай гульні». Прадстаўнікі выдавецтва нагадалі, што сёлета будуць святкавацца 15-ыя ўгодкі з часу выдання першай кнігі («Гары Потар і філасофскі камень») і заявілі, што іх сувязі з Роўлінг застаюцца вельмі моцнымі.

Правы на будучую кнігу дасталіся «Little, Brown» без барацьбы з іншымі монстрамі выдавецкай справы — прапанова не была выстаўлена на адкрыты аўкцыён і, мабыць, дамова з'явілася вынікам нейкіх таемных перамоў. Што ж да зместу рамана... Адзіным, хто рызыкнуў зрабіць здагадкі адносна яго сюжэта, стаў пісьменнік Іэн Рэнкін, які жыве ў Эдынбурзе: ён заявіў, што гэта будзе дэтэктыў, а месцам яго дзеяння напэўна будзе шатландскі Эдынбург. Магчыма, ён і мае рацыю: першую кнігу Роўлінг пісала за столікам аднаго з эдынбургскіх кафэ, дзе ратавалася ад холаду...

ВОПЫТ

КНІЖНАЯ ПЛОШЧА

У 2011 годзе бібліяфілы прапанавалі змяніць успрыманне кнігавыдання, а таксама адступіць ад звыклага фармата друкаванай кнігі. І калі заходні літаратурны працэс развіваўся ў сферы тэхналогій і інтэрнэт-камунікацый, то літаратурны свет Расіі і Украіны рабіў стаўку на камернасць.

Англія

У краіне функцыянуе кнігавыдавецкая платформа «Unbound». Адзін з яе заснавальнікаў Джасцін Поддард прапанаваў зусім новы падыход да кнігавыдання. На сайце функцыянуе форум, дзе аўтары могуць прадставіць праекты сваіх кніг. Калі чытачы зацікаўлены ў выданні, яны могуць фінансава падтрымаць праект. Чытачы і пісьменнікі могуць абменьвацца меркаваннямі, запрашаць сяброў, ствараць групы прыхільнікаў і г.д. Акрамя таго, выдавецкая платформа «Unbound» абяцае пісьменніку 50% усяго прыбытку, атрымананага ад продажу кніг.

Кніжнае выдавецтва «Faber & Faber» падтрымлівае сервіс «Unbound» і мае намер друкаваць новыя кнігі на паперы.

ЗША

Выдаўцы «Melville House Books» вырашылі аб'яднаць кнігу, тэхналогіі смартфонаў і iPad, выкарыстоўваючы QR-код. Праект атрымаў назву «HybridBook». Кнігі, выдадзеныя ў межах гэтага праекта, у дадатак да тэкставага змесціва, атрымліваюць лічбавае суправаджэнне: карты, фотаздымкі і ілюстрацыі, злучаныя з арыгінальным тэкстам. Так, новае жыццё атрымалі кнігі Джакомо Казановы, Джозафа Конрада, Антона Чэхава і Аляксандра Купрына. Выданні праекта можна набыць як у лічбавым, так і ў друкаваным выглядзе.

Расія

У нашай усходняй суседкі пачалі адкрываць культавыя кнігарні («Фаланстар», «Цыялкоўскі» і інш.), якія прапагандуюць у першую чаргу ўспрыманне кнігі як кнігі, а не як тавара масавага збыту. З гэтай мэтай быў створаны Альянс незалежных выдаўцоў і кнігагандляроў. Працоўная група ў складзе некалькіх выдавецтваў і кнігагандлёвых арганізацый планує «не ратаваць карпаратыўную кніжную індустрыю, якая цяпер знаходзіцца ў глыбокім крызісе, а стварыць у Расіі паралельную кніжную прастору, дзе кніга перастала б быць толькі забаўкай ці таварам. Апроч камерных крам веснікам Незалежнага Альянсу стаў кніжны кірмаш «Новая плошча», які ладзіцца ў верасні ў Маскве.

Украіна

Ва Украіне кніжных фетышыстаў і ўсіх чытачоў пацешылі дзве буйныя міжнародныя падзеі: паэтычны фэст «Meridian Czernowitz» у Чарнаўцах і «Кніжны Арсенал» у Кіеве.

На «Meridian Czernowitz» прыехалі паэты, мастакі і музыкі з 12 краін: Нямеччыны, Аўстрыі, Швейцарыі, Малдовы, Украіны, Расіі, Польшчы, Румыніі, Ізраіля, Францыі, Вялікабрытаніі і ЗША. Адмысловым госцем фэсту быў Томас Вольфарт — дырэктар «Literaturwerkstatt Berlin».

Асаблівасцю «Кніжнага Арсенала» стала імкненне выйсці за межы будзённага літпрацэсу. Арганізатары адышлі ад звыклага для наведвальнікаў кніжных фэстаў «кірмашовага» фармату і адлюстравалі развіццё тэхналогій, узаемасувязь літаратуры з шырокім сацыякультурным кантэкстам ды іншымі відамі мастацтва: візуальная, медыйная, музычная.

Старонка падрыхтаваная паводле матэрыялаў www.telegraph.co.uk, vsiknygy.net.ua, www.znaki.fm.

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА. Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91.
Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by